

SREĆA I PORODICE SA DECOM U SRBIJI

Kako oblikovati javne politike
za dobrobit porodica

Integralna verzija

Hemofarm
Fondacija

Istraživanje o porodicama i sreći sproveo je CENTAR za istraživanje javnih politika za potrebe UNICEF. Izveštaj o istraživanju sačinili su Marko Milanović i Branka Anđelković iz CENTRA.

Značajnu podršku u izradi studije pružili su Katlin Brašić iz UNICEF-a, i Tanja Jakobi i Svetlana Đurđević-Lukić iz CENTRA za istraživanje javnih politika. Telefonsko anketiranje na osnovu kojeg su izvršene analize obavila je agencija „Faktor plus“. Studija je dostupna na internet sajtu CENTRA: <http://www.publicpolicy.rs>, i UNICEF-a:

<http://www.unicef.org/serbia/StudijaoSreci-Integralno.pdf>

i <http://www.unicef.org/serbia/Studijaosreci.pdf>

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Sreća i javne politike	1
1.2. Šta je to sreća?	2
1.2.1. Hedonistički pristup sreći	2
1.2.2. Eudemonistički pristup sreći	2
1.3. Merenje sreće	3
1.4. Položaj Srbije u međunarodnim istraživanjima	5
2. SVRHA I CILJEVI ISTRAŽIVANJA	7
2.1. Svrha istraživanja	7
2.2. Ciljevi istraživanja	7
3. METODOLOGIJA	8
3.1. Indikatori	8
3.1.1. Sreća porodice	8
3.1.2. Percipiran zdravstveni status	8
3.1.3. Socijalna povezanost	8
3.1.4. Porodične navike	8
3.1.5. Roditeljstvo, porodično funkcionisanje i disciplinovanje dece	9
3.1.6. Materijalni status	9
3.2. Uzorak i prikupljanje podataka	10
3.3. Statistička analiza	10
4. REZULTATI	11
4.1. Osnovne karakteristike ispitanika	11
4.2. Doživljaj sreće	12
4.3. Povezanost demografskih varijabli i sreće	13
4.3.1. Uzrast, pol, obrazovanje i sreća	13
4.3.2. Struktura porodice i sreća	13
4.3.3. Tip naselja, opština, region i sreća	14
4.4. Zdravlje i sreća	14
4.4.1. Samoprocena zdravlja kao mera opšteg zdravlja	14
4.4.2. Kako roditelji u Srbiji procenjuju svoje zdravlje i zdravlje svoje dece?	15
4.4.3. Povezanost sreće porodica i zdravlja u Srbiji	16

4.5. Socijalna mreža	16
4.5.1. Opis socijalne mreže porodica	16
4.5.2. Socijalna povezanost i sreća porodice.....	18
4.6. Zajedničko porodično vreme	20
4.6.1. Opis učestalosti i načina na koji porodice provode slobodno vreme	20
4.6.2. Zajedničko porodično vreme i sreća porodice	20
4.7. Roditeljstvo, porodično funkcionisanje i načini disciplinovanja deteta	21
4.7.1. Porodično funkcionisanje	22
4.7.2. Disciplinovanje dece i roditeljstvo	23
4.7.3. Povezanost stavova roditelja prema roditeljstvu, porodičnom funkcionisanju i načinima vaspitanja dece sa srećom	24
4.8. Podrška roditeljstvu	28
4.8.1. Stavovi roditelja o potrebnoj podršci za roditeljstvo	29
4.8.2. Povezanost sreće porodice i traženja podrške u vezi sa roditeljstvom.....	29
4.9. Materijalni status i zaposlenost	30
4.9.1. Opis materijalnog položaja i zaposlenosti.....	30
4.9.2. Povezanost materijalnog statusa i sreće porodice.....	31
4.10. Predikcija sreće porodica – porodica, zdravlje i materijalni status	32
5. ZAKLJUČCI	34
5.1 Porodica, zdravlje, i materijalni status kao preduslovi sreće	34
5.1.1. Karakteristike porodice i sreća	35
5.1.2. Zdravlje, materijalni status i sreća	36
6. DODATAK: STATISTIČKA ANALIZA	38

1. UVOD

1.1. Sreća i javne politike

U svetu se vodi živa debata o tome šta bi trebalo da budu Ciljevi održivog razvoja (*Sustainable Development Goals* – SDG) za period 2015–2030, i koje bi javne politike na globalnom i nacionalnom nivou mogle da doprinesu njihovom ostvarenju. Na nivou međunarodne zajednice uočeno je da trenutni obrasci proizvodnje i potrošnje, zasnovani na ekspanziji i stalnom rastu bruto domaćeg proizvoda (BDP), mogu da ugroze održivi razvoj jer ljudi već sada troše više prirodnih resursa nego što ekosistem može da obnovi, a jaz između bogatih i siromašnih stalno raste.¹ Tako se sve više čuju glasovi da bi politike u većoj meri trebalo da budu povezane sa onim što je ljudima zaista važno, odnosno sa načinom na koji ljudi sami vide sopstveni život, a ne samo sa razvojem shvaćenim u ekonomskom smislu.²

U tom kontekstu, koncept sreće se prepoznaje kao pojam koji može da premosti jaz između apstraktnih ciljeva globalnih javnih politika i načina na koji građani vide svoj život, i da doprinese formulisanju novog, uravnoteženijeg modela razvoja. Važnost sreće kao jednog od ključnih elemenata razvoja javnih politika u narednom periodu istaknuta je u rezoluciji 65/30 „Sreća: ka holističkom pristupu razvoju“, koju je Generalna skupština Ujedinjenih nacija (UN) usvojila 2011. godine. U njoj se ističe potreba za razvijanjem nove ekonomske paradigme koja uočava tri stuba održivog razvoja – socijalnu i ekonomsku dobrobit i očuvanje životne sredine – kao tri jednako vredna neodeljiva prioriteta, a države članice UN pozivaju se da:

- razmotre i kreiraju dodatne indikatore sreće i dobrobiti, i razviju mehanizme izveštavanja Generalne skupštine UN; i
- usmeravaju kreiranje javnih politika na osnovu koncepta sreće i dobrobiti, i sreću ljudi i dobrobiti postavljaju kao ciljeve javnih politika.

Kako bi države i građane kontinuirano podsećala na važnost sreće i ovih smernica za njeno ostvarivanje, Generalna skupština Ujedinjenih nacija je u julu 2012. godine ustanovila 20. mart kao Međunarodni dan sreće.

¹ Jonathan Ostry, A. Berg, Charalambos G. Tsangarides, *Redistribution, Inequality, and Growth*, IMF Staff Discussion Note, 2014, preuzeto sa: Internet, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2014/sdn1402.pdf>, 03/2014.

² J. Helliwell, R. Layard, J. Sachs, *World happiness report 2012*, The earth Institute, Columbia University, 2012, preuzeto sa: Internet, <http://www.earth.columbia.edu/sitefiles/file/Sachs%20Writing/2012/World%20Happiness%20Report.pdf>, 09/2013.

1.2. Šta je to sreća?

Savremeno proučavanje sreće oslanja se na dva filozofska pristupa njenog razumevanja: hedonistički i eudemonistički.³ Prvi se zasniva na etičkoj teoriji hedonizma, koju je prvi formulisao Sokratov učenik Aristip iz Kirene, a drugi ima korene u Aristotelovom učenju o sreći.

1.2.1. Hedonistički pristup sreći

U kolokvijalnoj upotrebi, ali i u naučnim i praktičnim istraživanjima, pojam sreće se pre svega vezuje za hedonističke, materijalne i opipljive aspekte života, subjektivno iskustvo koje uključuje „verovanje da osoba ima važne stvari koje želi, kao i da oseća pozitivne emocije koje prate ovo uverenje“.⁴ Doživljaj sreće javlja se uvek kada osoba oseća pozitivni afekat praćen zadovoljenjem potreba, bilo psiholoških, intelektualnih ili socijalnih, a sreća se u ovom pristupu pre svega odnosi na stepen zadovoljstva životom i prisustvo pozitivnih, nasuprot bolnih životnih iskustava.⁵

Jedna od široko prihvaćenih hedonističkih operacionalizacija sreće jeste koncept *subjektivne dobrobiti* (*subjective well-being* – SWB). O njemu Diner (*E. Diener*) govori na sledeći način: „Ljudi doživljavaju visoke nivoe subjektivne dobrobiti kada osećaju mnogo prijatnih i malo neprijatnih emocija, kada su uključeni u interesantne aktivnosti, kada osećaju mnogo zadovoljstva a malo bola, i kada su zadovoljni svojim životima“.⁶ U tom smislu se pojmovi sreće i subjektivne dobrobiti ponekad upotrebljavaju i kao sinonimi.

Subjektivna dobrobit je multidimenzionalna mera i obuhvata tri jasno operacionalizovane i dobro ispitane komponente: zadovoljstvo životom, prisustvo pozitivnih afekata i odsustvo negativnih afekata.⁷ Prednost SWB kao mere sreće je što je jasno operacionalizovana i dobro istražena mera koja je odvojena od uzroka sreće.⁸

Osim kompozitne mere socijalne dobrobiti, u hedonističke mere sreće ubrajaju se i pojedinačna pitanja u kojima se od ispitanika traži da procene stepen svoje sreće.

1.2.2. Eudemonistički pristup sreći

U eudemonističkom pristupu fokus je na optimalnom psihičkom funkcionisanju osobe, ispoljavanju njenih inherentnih kvaliteta, njenog istinskog potencijala čija realizacija dovodi do najvećeg ispunjenja za koje je čovek sposoban.⁹ Eudemonistički aspekt sreće, između ostalog,

³ S.A. Waterman, “Two Conceptions of Happiness: Contrasts of Personal Expressiveness (Eudaimonia) and Hedonic Enjoyment”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 64, 1933, pp. 678–691.

⁴ R. Kraut, “Two conceptions of happiness”, *Philosophical Review*, 87, 1979, 167–196.

⁵ C.D. Ryff, “Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 1989, pp. 1069–1081;

R.M. Ryan, “On happiness and human potential: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being”, *Annual Review of Psychology*, 52, 2001, pp. 141–166.

⁶ E. Diener, “Subjective well-being: The science of happiness, and a proposal for national index”, *American Psychologist*, 55, 2000, pp. 34–43

⁷ E. Diener, E.M. Suh, R.E. Lucas, H.L. Smith, “Subjective well-being: Three decades of progress”, *Psychological Bulletin*, 125, 1999, pp. 276–302.

⁸ S.B. Caunt, J. Franklin, E.N. Brodaty, H. Brodaty, “Exploring the Causes of Subjective Well-Being: A Content Analysis of Peoples’ Recipes for Long-Term Happiness”, *Journal of Happiness Studies*, 14, 2013, pp. 475–499.

⁹ F.J. Tomer, “Enduring happiness: Integrating the hedonic and eudaimonic approaches”, *The Journal of Socio-Economics*, 40, 2011, pp. 530–537.

obuhvata i koncepte samoostvarenja, ličnog rasta, svrhe života i osećaja autonomije. Eudemonistički shvaćena sreća je u većoj meri objektivna mera sreće u odnosu na hedonistički shvaćenu sreću jer se ne odnosi na samorefleksiju, već obuhvata i navedene, eksterne i normativne kriterijume.

Osoba se može smatrati srećnom u eudemonističkom smislu kada se ponaša u skladu sa svojim vrednostima, kada njene aktivnosti omogućavaju lični rast i razvoj vrlina.¹⁰

Koncept kojim se u velikoj meri može operacionalizovati ovo shvatanje sreće jeste koncept *psihološke dobrobiti* (*psychological well-being – PWB*), koja uključuje „vladanje sredinom“, osećaj svrhovitosti i pozitivne relacije sa drugima.¹¹

Ipak, ovako široka definicije sreće može dovesti u zabunu, jer postoji opasnost da se preklopi sa karakteristikama koje se najčešće navode kao uzroci i posledice sreće. Na primer, ukoliko pozitivni odnosi sa drugima čine komponentu sreće definisanu preko PWB, onda se socijalna mreža i socijalni kapital, kao jedan od značajnih prediktora sreće, po značenju preklapaju sa samom kriterijumskom varijablom, odnosno srećom. Takođe, ljudi se mogu osećati srećnim iako pritom nisu prisutne relevantne karakteristike koje odlikuju psihološki zdravu osobu. U tom smislu, kako bi se za jednu osobu moglo reći da je srećna, adekvatna mera sreće mora da sadrži i njene hedonističke i eudemonističke indikatore.

Dobra mera sreće trebalo bi da obuhvati i *procenu zadovoljstva životom, prisustva pozitivnih i negativnih emocija i pozitivno, odnosno negativno funkcionisanje*, ali uz oprez da se sama definicija sreće ne pomeša sa uzrocima i posledicama.

1.3. Merenje sreće

U ovom trenutku ne raspoložemo razvijenom metodologijom za merenje sreće na nivou porodice. Zato se u ovom poslu moramo služiti metodama merenja usmerenim na pojedinca. Ukoliko se na sreću gleda kao na lični, subjektivni doživljaj, ona je u smislu prikupljanja podataka strogo vezana za individualni nivo, dok se do mere sreće na nivou društvenih grupa stiže agregiranjem rezultata za tu grupu. I mi smo se u okviru ovog istraživanja rukovodili opisanim pristupom, gledajući na sreću porodice kao na kombinovanu meru dobijenu na osnovu pojedinačnih procena sreće njenih članova.

Postoji više mera sreće koje se primenjuju u nacionalnim i internacionalnim istraživanjima na velikim uzorcima.

Jedan od najpoznatijih indeksa koji mere subjektivnu dobrobit, a koji se redovno prikuplja za najveći broj zemalja, jeste *Gallup-Healthways Well-Being Index*. Ovaj indeks je koncipiran tako da meri nekoliko širokih konceptualnih domena: evaluaciju života, emocionalno zdravlje, fizičko zdravlje, zdravo ponašanje, radno okruženje i dostupnost osnovnih resursa (hrana, sklonište, i

¹⁰ C.D. Ryff, B.H. Singer, “Know thyself and become what you are: a eudaimonic approach to psychological well-being”, *Journal of Happiness Studies*, 9, 2008, pp. 13–39;

T.B. Kashdan, R. Biswas-Diener, L.A. King, “Reconsidering happiness: the costs of distinguishing between hedonics and eudaimonia”, *The Journal of Positive Psychology*, 3, 2008, pp. 219–233;

C. Peterson, N. Park, M.E.P. Seligman, “Orientations to happiness and life satisfaction: The full life versus the empty life”, *Journal of Happiness Studies*, 6, 2005, pp. 25–41.

¹¹ R.M. Ryan, V. Huta, E.L. Deci, “Living well: a self-determination theory perspective on eudaimonia”, *Journal of Happiness Studies*, 9, 2008, pp. 139–170.

slično).¹² Najvažnija skala u okviru indeksa je skala koja se odnosi na subjektivnu dobrobit, odnosno evaluaciju života, i zasnovana je na metodologiji koju je razvio Kantril (*The Cantril Ladder Scale*). U okviru ove skale, od ispitanika se traži da evaluiira svoj život kakav je sada i kakav procenjuje da će biti za pet godina, i to u odnosu na najgori i najbolji mogući život kako ga ispitanik vidi. Pri tome se ocene daju na skali od 0 do 10, gde 0 označava najgori mogući život, a 10 najbolji. Na osnovu ove skale osobe se grupišu u tri grupe: srećne/uspešne, delimično srećne / u borbi, i nesrećni / u stradanju.¹³ Grupi srećnih pripadaju osobe koje svoj trenutni život procenjuju sa 7 ili više, a budućnost sa 8 ili više, dok grupi nesrećnih pripadaju osobe koje svoj trenutni i budući život ocenjuju sa 4 ili niže. Ostale osobe spadaju u grupu delimično srećnih. Ove grupe se razlikuju po obrazovanju, zaposlenosti, uslovima rada, prihodima, korišćenju bolovanja i godišnjih odmora, dostupnosti osnovnih resursa za život, zdravlju, itd.

Na globalnom nivou sreća se meri i u okviru istraživanja Svetske studije vrednosti (*World Values Survey* – WVS). U okviru petog kruga istraživanja obuhvaćena je i Srbija. Pitanje koje se odnosi na sreću jeste: „Kada uzmete sve stvari u vašem životu, da li biste rekli da ste: 1) veoma srećni, 2) dovoljno srećni, 3) ne mnogo srećni, 4) uopšte nisam srećan“.¹⁴

U okviru istraživanja *European Social Survey* (ESS), koje se sprovodi od 2002. godine i čiji je cilj praćenje socijalnih promena u Evropi, meri se i sreća pojedinaca.¹⁵ ESS istražuje stavove, verovanja i ponašanja građana Evropske unije (EU). Varijabla sreće bazirana je na odgovorima na pitanje: „Uzimajući u obzir sve stvari, koliko biste rekli da ste srećni?“ Ispitanici su davali odgovore koristeći jedanaestostepenu skalu (0 – ekstremno nesrećan, 10 – ekstremno srećan). Prosečni skor u evropskim zemljama po ovoj varijabli u okviru petog kruga istraživanja iznosio je 7,0 na celom uzorku.¹⁶ Najviši skor imale su skandinavske zemlje i Danska: od 8,0 do 8,4, a najniži Bugarska (5,7) i Ukrajina (5,9). Ako posmatramo ostale zemlje u okruženju za koje postoje podaci, prosečan skor u Sloveniji iznosi 7,7, u Hrvatskoj 7,1 i Mađarskoj 6,7.

U nekim zemljama merenja subjektivne dobrobiti sprovode, u okviru redovnih istraživanja, nacionalne službe za statistiku. Tako na primer od 2011. godine Kancelarija za nacionalnu statistiku Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije (*Office for National Statistics* – ONS) u okviru istraživanja *Integrated Household Survey* (IHS) meri i subjektivnu dobrobit. Ova mera sadrži hedonističku, eudemonističku i afektivnu komponentu sreće.¹⁷ Skala za odgovore je takođe od 0 do 10. Hedonistički shvaćena sreća meri se preko zadovoljstva životom, pitanjem: „Generalno gledano, u kojoj ste meri zadovoljni svojim životom ovih dana?“ U odgovoru na ovo pitanje 75,9% Britanaca starijih od 16 godina svoje zadovoljstvo ocenilo je cifrom 7 ili više, 17,5% ocenom 5 ili 6, a 6,6% dalo je ocenu nižu od 4. Eudemonistički shvaćena sreća u okviru ovog istraživanja merena je pitanjem: „Generalno gledano, u kojoj meri smatrate da su stvari koje

¹² Gallup-Healthways Well-Being Index: Methodology Report for Indexes, preuzeto sa: Internet, <http://well-beingindex.com/files/Gallup-Healthways%20Index%20Methodology%20Report%20FINAL%203-25-08.pdf>, 08/2013.

¹³ *Thriving* – srećno; *Struggling* – delimično srećno; *Suffering* – nesrećno.

¹⁴ Preuzeto sa: Internet, <http://www.wvsevsdb.com/wvs/WVSAanalyzeQuestion.jsp>, 09/2013.

¹⁵ A. Drodriguez-Pose, V. von Berlepsch, “Social Capital and Individual Happiness in Europe”, *Journal of Happiness Studies*, doi. 10, 2013, 1007/s10902-013-9426-y.

¹⁶ Podaci preuzeti sa: Internet, <http://nesstar.ess.nsd.uib.no/webview/index.jsp?v=2&submode=abstract&study=http%3A%2F%2F129.177.90.83%3A80%2Fobj%2Fstudy%2FESS4e04.1&mode=documentation&top=yes>, 10/2013.

¹⁷ Office for National Statistics, United Kingdom, *First Annual ONS Experimental Subjective Well-being Results*, 2012, preuzeto sa: Internet, http://www.ons.gov.uk/ons/dcp171766_272294.pdf, 09/ 2013.

radite u životu vredne truda?“, a distribucija odgovora bila je slična navedenoj za hedonističku meru sreće.

Još jedna mera koja sadrži indikator sreće je *The Happy Planet Index* (HPI).¹⁸ Ova mera je kreirana kao alternativna mera razvoja koja se fokusira na merenje održive dobrobiti. Ovaj indeks daje informacije o tome u kojoj meri građani žive dobro sada, ali uz komponentu održivosti. Održivost podrazumeva da je sreća stanovništva praćena održivom upotrebom resursa planete i sadrži tri komponente: doživljenu dobrobit, očekivanu dužinu života i ekološki otisak.¹⁹ Ova mera je značajna jer predstavlja operacionalizaciju preporuka UN u smislu održivog razvoja. U izračunavanju indeksa HPI koriste se već postojeći podaci. Kao indikator doživljene dobrobiti u tom smislu koristi se procena zadovoljstva životom iz *Gallupovog* istraživanja.

Za sada ne postoje globalne mere subjektivne dobrobiti dece, odnosno sreće dece. Jedna od nevladinih organizacija koja najviše radi na ovom polju je *The Children's Society* (<http://www.childrensociety.org.uk/>) koja je razvila indikatore dobrobiti dece, *The Good Childhood Index*,²⁰ i redovno izveštava i promovise važnost dobrobiti dece. U izveštaju iz 2013. godine predloženi su i indikatori subjektivne dobrobiti za decu koji obuhvataju pozitivni afekat, zadovoljstvo životom i psihološku dobrobit.²¹

1.4. Položaj Srbije u međunarodnim istraživanjima

Gallupovim istraživanjem za 2010.²² i 2012. godinu²³ obuhvaćena je i Srbija. Od 155 zemalja koje su rangirane 2010. godine, Srbija je bila na 91. mestu, pri čemu je 16% populacije bilo srećno, 63% delimično srećno i 21% nesrećno. U 2012. godini došlo je do povećanja udela srećnog stanovništva, na 26%, ali i nesrećnog na 24%. Delimično srećnih je u 2012. godini bilo 51%. Na osnovu ovoga možemo zaključiti da su i pored krize, ljudi u Srbiji u poslednje vreme sve srećniji. Na grafikonu 1 se može videti da je Srbija po sreći stanovnika na nivou zemalja u regionu, bolje je pozicionirana od Bugarske i Mađarske, ali nešto lošije od Slovenije i Hrvatske. Sve zemlje regiona značajno zaostaju za razvijenim zemljama EU.

¹⁸ Preuzeto sa: Internet, <http://www.happyplanetindex.org/>, 09/2013.

¹⁹ Ekološki otisak (*ecological footprint*) predstavlja meru potrošnje prirodnih resursa u odnosu na kapacitet ekosistema Zemlje da se regeneriše.

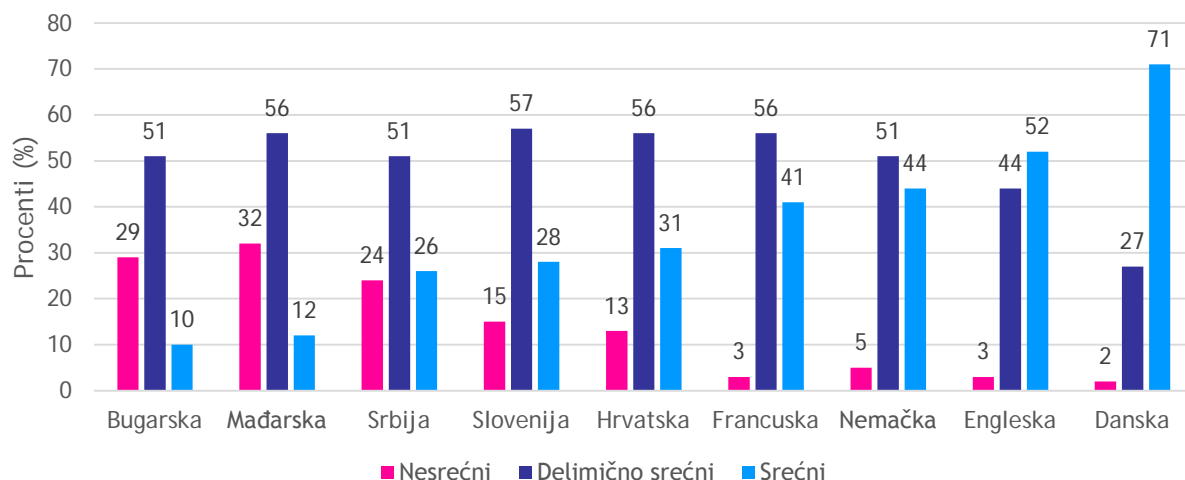
²⁰ The Children's Society, *Developing an index of children's subjective well-being in England*, 2010, preuzeto sa: Internet, http://www.childrensociety.org.uk/sites/default/files/tcs/research_docs/Developing%20an%20Index%20of%20Children%27s%20Subjective%20Well-being%20in%20England.pdf, 09/2013.

²¹ The Children's Society, *The Good Childhood Report 2013*, preuzeto sa: Internet, http://www.childrensociety.org.uk/sites/default/files/tcs/good_childhood_report_2013_final.pdf, 09/2013.

²² Podaci za ovaj izveštaj prikupljeni su u periodu 2005–2009. godine.

²³ Internet, <http://www.gallup.com/poll/world.aspx?ref=b>, 09/2013.

Grafikon 1. Usporedni prikaz sreće u 9 zemalja Evrope²⁴

Suprotno *Gallupovom* izveštaju, Srbija je u istraživanju *World Values Survey* značajno lošije rangirana u odnosu na zemlje iz okruženja. Dok Hrvatska, Mađarska i Slovenija spadaju u relativno srećne zemlje, Srbija zajedno sa Bugarskom spada u manje srećne, a najsrećnije su Irska, Norveška i Švedska.²⁵ Pri tome se u Srbiji 10,2% ispitanika izjasnilo kao veoma srećno, 53,4% je sasvim srećno, 30,1% nije posebno srećno i 5,2% uopšte nije srećno.

Po HPI indeksu, Srbija je 79. od 151 zemlje. Po očekivanoj dužini životnog veka (74,5 godina), položaj Srbije je relativno dobar, doživljena sreća je relativno niska (4,5), ali je nizak i ekološki otisak (2,6).²⁶ Kako su stanovnici razvijenijih zemalja generalno srećniji, ali i više troše, odnosno date države imaju veći ekološki otisak, neke od najsrećnijih zemalja merene drugim indeksima su na lestvici HPI relativno nisko pozicionirane. Tako je Danska tek 110, zbog veoma visokog ekološkog otiska koji iznosi čak 8,3.

²⁴ Grafik kreiran na osnovu podataka preuzetih sa: Internet, <http://www.gallup.com/poll/world.aspx?ref=b,09/2013>.

²⁵ Preuzeto sa: Internet,

<http://www.jdsurvey.net/jds/jdsurveyMaps.jsp?Idioma=I&SeccionTexto=0404&NOID=103,09/2013>.

²⁶ The New Economic Foundation (NEF), *The Happy Planet Index Report*, 2012, preuzeto sa: Internet, <http://www.happyplanetindex.org/assets/happy-planet-index-report.pdf,09/2013>.

2. SVRHA I CILJEVI ISTRAŽIVANJA

2.1. Svrha istraživanja

Istraživanje „Sreća u porodicama sa decom“ deo je projekta Podrške roditeljstvu nastalog kroz partnerstvo Fondacije „Hemofarm“ i UNICEF (*United Nations International Emergency Children's Fund* – Fond za decu Ujedinjenih nacija), a u realizaciji UNICEF. Osnovna svrha projekta jeste da obezbedi podršku porodici i roditeljstvu, a cilj ovog istraživanja je da pruži početne podatke o tome u kojoj su meri i koje karakteristike porodice važne za njenu sreću.

Ti empirijski nalazi trebalo bi da posluže UNICEF za kreiranje kampanje i pokretanje javne debate na temu roditeljstva i šta je to stimulativna sredina za razvoj dece. Očekujemo da će kampanja zainteresovati i širu društvenu zajednicu, i unaprediti svesnost i znanja roditelja i zajednice o važnosti roditeljstva.

2.2. Ciljevi istraživanja

Osnovni cilj ovog istraživanja je generisanje znanja o porodicama sa decom u Srbiji, a pre svega znanja o tome šta je to što odlikuje srećne porodice sa malom decom. Srećne porodice su porodice u kojima su roditelji i deca srećni, pri čemu deca učestvuju u aktivnostima kojima razvijaju svoje veštine i resurse. U tom smislu, istraživanjem sreće na nivou porodice i faktorima koji su povezani sa srećom istovremeno se ispituje šta je to što karakteriše porodicu koja predstavlja dobro mesto za razvoj dece.

Cilj projekta čiji je sastavni deo ovo istraživanje, jeste jačanje roditeljstva i kreiranje sredine u kojoj deca imaju mogućnost da se optimalno razvijaju i budu zaštićena od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, sa polaznim uverenjem da kroz povećano investiranje u porodicu i roditeljstvo on može biti i ostvaren. U tom kontekstu, konkretni ciljevi ovog istraživanja su:

1. odrediti koliko je porodica u Srbiji srećna, a koliko nesrećna;
2. utvrditi koje su karakteristike porodice i životne situacije povezane sa srećom porodica;
3. ispitati u kojoj meri sreći doprinose karakteristike porodice, a u kojoj meri zdravlje i materijalni status; i

U globalnom kontekstu razvoja javnih politika i preporuke UN da države članice kreiraju indikatore sreće i dobrobiti, cilj ovog istraživanja jeste i da u Srbiji pokrene diskusiju o indikatorima sreće i dobrobiti, i ukaže na značaj merenja sreće.

3. METODOLOGIJA

Kako bi se ispitala sreća porodice i povezanost sreće porodice sa njenim karakteristikama sa jedne strane, i materijalnih uslova života i zdravlja sa druge, za svaku od ovih oblasti razvijeni su određeni indikatori.

3.1. Indikatori

3.1.1. Sreća porodice

Sreća porodica određena je na osnovu roditeljske procene sopstvene sreće, procene sreće porodice, procenjene sreće deteta tokom prethodnog dana i procenjene zainteresovanosti i aktiviteta deteta. Prve tri komponente predstavljaju hedonističko shvatanje sreće, dok je poslednja pre svega povezana sa eudemonističkom komponentom sreće deteta (videti stranu 2 za opis pojmova). Na pitanja koja se odnose na hedonističke mere sreće, ispitanici su na pitanje u kojoj meri su srećni odgovarali ocenom od 0 do 10, pri čemu je ocena 4 ili manje klasifikovana kao odgovor „nesrećni“, 5 i 6 kao „delimično srećni“, a 7 i više kao „srećni“. Srećne porodice su one kod kojih su zadovoljena sva četiri indikatora: srećne na svakom indikatoru hedonističke sreće i dete je motivisano i aktivno. Delimično su srećne porodice kod kojih su zadovoljena samo tri indikatora, a nesrećne one kod kojih su zadovoljena dva ili manje od dva indikatora. Osim toga, sreća porodice ispitana je i uz pomoć dva otvorena pitanja koja se odnose na situacije koje roditelji vide kao one u kojima je njihova porodica bila najsrećnija, i šta je to što im je potrebno kako bi njihova porodica bila srećnija.

3.1.2. Percipiran zdravstveni status

Percipiran zdravstveni status predstavlja procenu roditelja o sopstvenom zdravstvenom statusu i zdravstvenom statusu deteta. Mogući odgovori prilikom procene zdravlja bili su: veoma dobro, dobro, osrednje, loše, veoma loše. Ova mera predstavlja globalnu procenu zdravstvenog stanja.

3.1.3. Socijalna povezanost

Socijalna povezanost ispitana je preko indikatora socijalne podrške (na koga roditelji mogu da se oslone, sa kim razgovaraju kada im je teško, kome mogu da ostave decu na čuvanje), učestalosti socijalnih kontakata (sa porodicom, prijateljima) i članstva dece u formalnim i neformalnim grupama.

3.1.4. Porodične navike

U ovom delu ispitano je koliko često roditelji provode vreme sa detetom, na koji način ga provode, odnosno u kojim zajedničkim aktivnostima učestvuju. Kako je za sreću dece nižeg uzrasta važno da li porodica čuva kućnog ljubimca, u okviru pitanja o porodičnim navikama obuhvaćen je i ovaj aspekt.

3.1.5. Roditeljstvo, porodično funkcionisanje i disciplinovanje dece

Karakteristike roditeljstva i porodičnog funkcionisanja merene su petostepenom Likertovom skalom. Skala se sastoji od četiri indikatora:²⁷

1. *Porodična atmosfera i konflikt*: odnosi se na procenu atmosfere u porodici – da li je zategnuta ili ne, da li su konflikti česti, da li članovi osećaju bliskost jedni prema drugima;
2. *Način funkcionisanja*: odnosi se na to da li se u porodici svi strogo pridržavaju pravila bez izuzetka, ili pak u drugoj krajnosti svako radi kada i šta hoće bez dogovora sa drugima;
3. *Partnersko roditeljstvo*: odnosi se na to u kojoj meri otac i majka u podjednako meri provode vreme sa detetom, odnosno na to ko je pre svega zadužen za vaspitanje dece;
4. *Odnos roditelja sa decom*: odnosi se na procenu roditelja o tome u kojoj meri razumeju svoju decu, i da li deca razgovaraju sa njima o onome što ih muči ili ne.

Osim procene funkcionisanja porodice i načina roditeljstva ispitan je i stav roditelja prema različitim postupcima disciplinovanja deteta. Konkretno je ispitan stav roditelja prema sledećim načinima disciplinovanja deteta: razgovor i objašnjavanje, psihičko kažnjavanje (uskraćivanje privilegije i zabrane, vikanje i grdnja, razgovor), blago fizičko kažnjavanje (drmusanje, čuška), teško fizičko kažnjavanje (istući dete). Pitanje je po sadržaju ekvivalentno pitanju iz istraživanja UNICEF MICS4, ali se od roditelja tražilo da iznesu svoj stav o ovim načinima disciplinovanja. Kao indikator koji upućuje na tendenciju navedenih načina ponašanja roditelja uzet je stav roditelja da se slažu sa ovakvim načinima disciplinovanja dece, ili pak imaju neodređen stav.

3.1.6. Materijalni status

Indikatori koji se odnose na materijalni status su: radni status roditelja, prihodi po članu domaćinstva i materijalna deprivacija. Indikator materijalne deprivacije obuhvata tri stavke koje se odnose na sposobnost porodice da omogući:

- osnovne uslove stanovanja bez dugova (sposobnost da plati račune, kiriju, kredit, održi prostor adekvatno topao zimi);
- detetu obrok koji sadrži meso, ribu ili druge izvore proteina svakodnevno;
- odlazak jednom godišnje na odmor van mesta stanovanja.

Osim toga, u slučaju da nisu svi članovi porodice mogli da idu na odmor, ispitano je i da li su na odmor išla deca i kako su provela vreme (da li su išli kod bake, deke, ili sami na letovanje/zimovanje). Kao dodatni indikator materijalne deprivacije korišćeno je posredovanje mobilnog telefona od strane deteta kada je dete starije od 7 godina, i cena tog telefona.

Kako istraživanje obuhvata veliki broj indikatora, što je u skladu sa ciljem istraživanja da proceni uticaj različitih faktora na sreću i karakteristike srećnih porodica, svaki od indikatora meren je najmanjim mogućim brojem pitanja. To ostavlja mogućnost da su neki od važnih aspekata merenih pojava izostavljeni. U svakom slučaju, u sledećim istraživanjima bilo bi dobro posvetiti pažnju povezanosti svakog od ovih indikatora sa srećom pojedinačno, kako bi se detaljnije izučila njihova povezanost.

²⁷ Teorijski osnov skale čini akreditovani program obuke „Škola za roditelje“, koji je u skraćenoj formi realizovan u drugoj komponenti projekta.

3.2. Uzorak i prikupljanje podataka

Istraživanjem je obuhvaćeno 600 domaćinstava u Srbiji koja žive u 28 opština. Uzorak je stratifikovan i slučajan. Podaci su prikupljeni telefonskim intervjuom u trajanju od 12 minuta, pri čemu je u intervjuu učestvovao jedan od roditelja, odnosno staratelja dece. Kako je fokus istraživanja bio na maloj deci, roditelj je dobio instrukciju da odgovore daje u odnosu na najmlađe dete u porodici.

Jedno od ograničenja koje je svojstveno proceni subjektivne dobrobiti kada su deca u pitanju jeste da deca mlađa od 10 do 12 godina ne mogu da daju pouzdane odgovore na pitanja koja se odnose na subjektivne mere sreće i dobrobiti, te su procene roditelja jedan od važnih izvora podataka. Ovo naravno ne umanjuje značaj mera koje su prilagođene deci i kojima se mere slični koncepti.

U odnosu na finansijske i vremenske restrikcije, usmerenost istraživanja na roditelje je bila adekvatna. Ipak je važno napomenuti da ovo predstavlja jedno od ograničenja istraživanja, jer slika koju dobijamo predstavlja perspektivu roditelja. U daljim istraživanjima potrebno je u ispitivanja uključiti i decu i uporediti percepciju dece i roditelja.

3.3. Statistička analiza

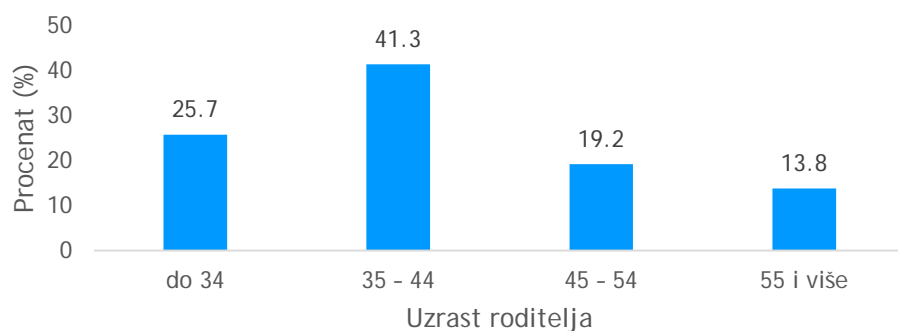
Učestalost odgovora na pojedina pitanja predstavljena je frekvencijama i procentima. Povezanost sreće porodica i ostalih varijabli analizirana je i na nivou pojedinačnih varijabli i na nivou celih domena. Kako bi rezultati analize bili lakši za upotrebu i javno predstavljanje, u slučajevima kada bi izražavanje povezanosti u procentima pospešilo kasniju upotrebu rezultata u smislu kampanje, umesto parametrijske statistike upotrebljena je neparametrijska. U tom smislu, povezanost sreće porodica i pojedinačnih varijabli analizirana je najčešće hi-kvadrat testom, dok je od parametrijskih metoda korišćena analiza varijanse. Kako bi se ispitao doprinos pojedinačnih oblasti sreći porodica (percipiran zdravstveni status, socijalna povezanost, zajedničko porodično vreme, roditeljstvo i porodično funkcionisanje i materijalni položaj), u okviru svake oblasti su pomoću linearne regresije kreirani indeksi na osnovu varijabli koje su u datoj oblasti značajno povezane sa srećom porodica. Date varijable kasnije su uključene kao prediktori u regresionu analizu, pri čemu je kriterijumska varijabla bila skor na skali sreće porodice. Indirektni i direktni efekti zdravstvenog i materijalnog statusa ispitani su strukturalnim modelovanjem.

4. REZULTATI

4.1. Osnovne karakteristike ispitanika

Uzrast roditelja kreće se od 19 do 77 godina, a u proseku iznosi 42 godine ($M = 42,02$, $SD = 11,25$).ⁱ

Grafikon 2. Uzrast ispitanika

Što se tiče distribucije roditelja po polu, u istraživanju je učestvovalo 30,3% muškaraca ($N = 182$) i 69,7% žena ($N = 418$).

Najveći broj roditelja iz uzorka završio je srednju školu (56,2%), zatim fakultet (17,7%) ili višu školu (12,7%).ⁱⁱ Završenu osnovnu školu ima 12,0% ispitanika, a nezavršenu osnovnu školu 1,5%.

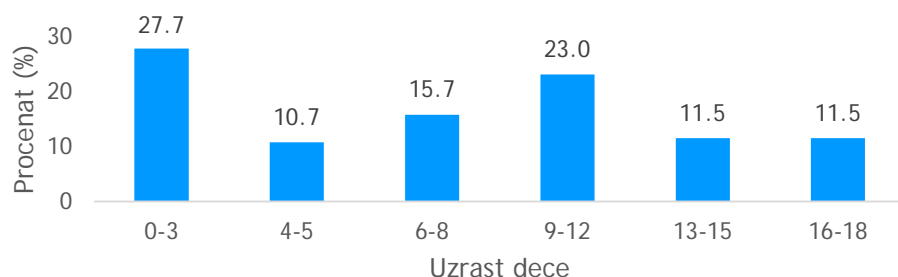
Od roditelja 84,2% živi u braku ili vanbračnoj zajednici, dok je 7,2% razvedeno. Nikada se nije udavalo ili ženilo 2,3% roditelja, dok je u 6,3% porodica roditelj deteta udovac, odnosno udovica.ⁱⁱⁱ Sa partnerom živi 75,2% ispitanika, a bez 24,8%.^{iv}

Kada posmatramo veličinu porodice, u najvećoj meri su zastupljena četvoročlana domaćinstva (31,8%), pa zatim tročlana (19,7%) i petočlana (18,0%). Šestočlane i veće porodice čine 23,5% porodica, dok tek 7,0% živi u dvočlanom domaćinstvu.^v U proseku domaćinstvo čine 4 člana ($M = 4,45$, $SD = 1,48$). Najveći broj porodica ima dvoje dece (53,0%), a zatim jedno (26,8%). Troje dece ima 15,7% porodica, 4,0% porodica ima četvoro dece i po 0,2% ima petoro, šestoro i sedmero dece.^{vi}

Zanimljivo je da čak 41,2% domaćinstava čine proširena domaćinstva.^{vii} Proširena domaćinstva su nešto češća u ruralnim naseljima gde čine 49,8%, u odnosu na urbana gde čine 36,6%. Struktura uzorka je takva da 34,5% porodica živi u ruralnim, i 65,6% u urbanim naseljima.^{viii}

Kako je fokus ispitivanja bio na porodicama sa malom decom, tri četvrtine uzorka čine porodice sa decom do 12 godina starosti, a više od četvrtine obuhvata porodice koje imaju decu uzrasta 0–3 godine (Grafikon 3).^{ix} Prosečan uzrast dece iznosi 8 godina ($M = 8,05$, $SD = 5,22$).

Grafikon 3. Uzrast dece

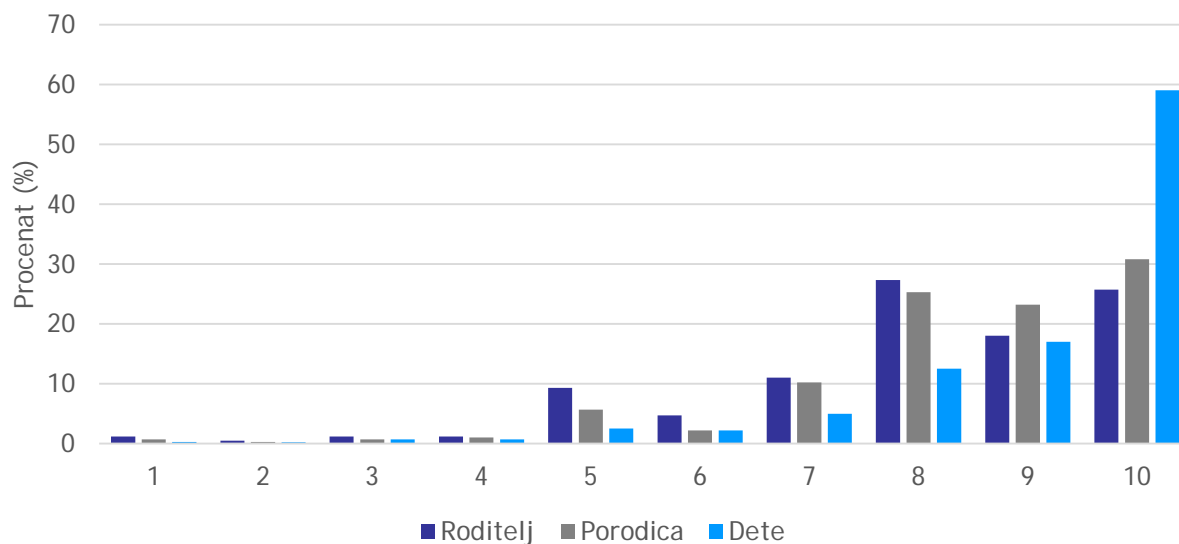

Uzorak dece je relativno uravnotežen po polu, tako da je 56,0% dece muškog, a 44,0% dece ženskog pola.^x

4.2. Doživljaj sreće

Srećnim sebe vidi 82,0% roditelja, delimično je srećno 14,0%, a nesrećno 4,0%.^{xi} Prosečan skor na ovom pitanju iznosi 8,0. Što se tiče sreće porodice još veći broj roditelja svoje porodice procenjuje kao srećne, 89,5%. Kao delimično srećnu svoju porodicu vidi 7,8%, a 2,7% roditelja smatra da njihova porodica nije srećna. Skoro svi roditelji (93,5%) smatraju da su njihova deca bila srećna tokom prethodnog dana, 4,7% izjavljuje da su bila delimično srećna, a 1,8% roditelja smatra da su bila nesrećna prethodnog dana.

Grafikon 4. Ocena sreće na nivou pojedinca²⁸

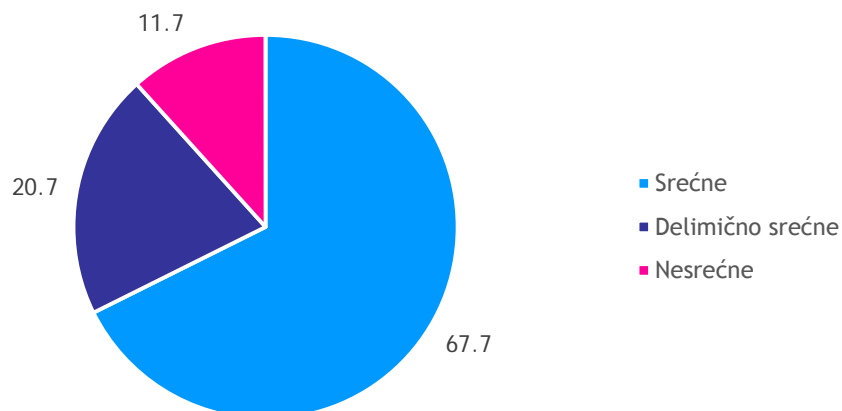
Roditelji svoju decu u 87,3% slučajeva vide kao zainteresovanu za različite stvari i radoznalnu, 12,0% vide decu kao zainteresovanu, ali lenju da svoja interesovanja i ostvare, dok 0,7% roditelja svoju decu vide kao nezainteresovanu i neaktivnu.^{xii} Pri tome, kako su deca starija roditelji u sve većoj meri smatraju da su ona nezainteresovana i neaktivna.^{xiii} Dok tek 7,0%

²⁸ 1–4 nesrećni, 5–6 delimično srećni, 7–10 srećni.

roditelja dece uzrasta 0–5 godina svoju decu vide kao nezainteresovanu i/ili neaktivnu, takvo mišljenje ima 13,8% roditelja dece uzrasta 6–12 godina i 20,3% roditelja uzrasta 13–18 godina.

Na osnovu ovih podataka, 67,7% porodica možemo klasifikovati kao srećne, 20,7% kao delimično srećne i 11,7% kao nesrećne (Grafikon 5).

Grafikon 5. Sreća porodica

4.3. Povezanost demografskih varijabli i sreće

4.3.1. Uzrast, pol, obrazovanje i sreća

Pol dece i roditelja, kao ni obrazovanje roditelja, nisu povezani sa srećom porodice. Blaga povezanost postoji između sreće i uzrasta dece i roditelja.^{xiv}

Porodice u kojima su roditelji mlađi teže da budu srećnije, pri čemu su porodice u kojima roditelji imaju 45–54 godina nešto nesrećnije od ostalih. Što se tiče uzrasta dece, porodice sa decom koja su adolescentnog uzrasta manje su srećne od ostalih porodica. Kako je uzrast roditelja povezan i sa zdravstvenim statusom, a kako su roditelji starije dece češće i sami stariji, ispitali smo da li postoji nezavisna povezanost uzrasta deteta i roditelja i sreće porodice. Rezultati ukazuju na to da zdravstveni status objašnjava deo povezanosti uzrasta roditelja i dece sa srećom, ali ne u potpunosti, tako da uzrast ostaje jedan od faktora koji utiču na sreću porodice nezavisno od zdravlja.

4.3.2. Struktura porodice i sreća

U ovom istraživanju nije dobijena razlika u sreći porodica između porodica u kojima su roditelji u braku ili vanbračnoj zajednici, u odnosu na porodice sa razvedenim roditeljima ili porodicama u kojima je roditelj udovac, odnosno udovica.^{xv} Ipak, iako u maloj meri, srećnije su porodice u kojima oba roditelja žive zajedno u odnosu na one u kojima je samo jedan roditelj sam sa detetom.

Sa srećom nije povezano ni to da li deca žive u višegeneracijskoj, proširenoj porodici, ili nuklearnoj, ali postoji blaga povezanost između broja članova domaćinstva i sreće porodice, pri čemu su veće porodice nešto srećnije.

4.3.3. Tip naselja, opština, region i sreća

Ne postoji statistički značajna razlika u sreći porodica u odnosu na to da li žive u ruralnom ili urbanom naselju, u razvijenoj ili nerazvijenoj opštini, a blaga razlika postoji u odnosu na region, pri čemu su nešto srećnije porodice u Šumadiji i Zapadnoj Srbiji.^{xvi} Ipak, ova razlika je suviše mala da bi se smatrala relevantnom.

4.4. Zdravlje i sreća

4.4.1. Samoprocena zdravlja kao mera opšteg zdravlja

Empirijski nalazi ukazuju na povezanost između zdravlja i sreće.²⁹ Procena zdravlja obuhvata tri široka domena: laboratorijske mere zdravlja, procenu zdravlja od strane profesionalaca i samoprocenu zdravlja.³⁰ Kako su podaci u ovom istraživanju prikupljeni pomoću telefonske ankete, a vreme za odgovaranje je bilo ograničeno, kao meru zdravlja koristili smo samoprocenu zdravlja.

Samoprocena zdravlja odnosi se na to kako osoba vidi svoje zdravlje, a na osnovu znanja, vrednosti i stavova koje ima. U tom smislu često se samoprocena zdravlja naziva i subjektivno, odnosno percipirano zdravlje. Pitanje kojim se ispituje samoprocena zdravlja je jednostavno i najčešće glasi: „Kako biste ocenili svoje zdravstveno stanje?“, a odgovori se daju na petostepenoj skali i kreću se od „veoma dobro“ do „veoma loše“. Zbog svoje jednostavnosti i lakoće upotrebe na velikim uzorcima ovo je popularna mera opšteg zdravlja.

Ipak, često se postavlja pitanje da li je samoprocena zdravlja dobra mera opšteg zdravlja, odnosno šta se meri ovim pitanjem? Iako se i dalje vodi debata o ovome, sve je više argumenata koji idu u prilog tome da samoprocena zdravlja može biti korišćena kao mera zdravstvenog statusa opšte populacije u istraživanjima na velikim uzorcima.³¹ Veoma važno za sreću je ne samo fizičko, već i mentalno zdravlje.³² Međutim, u ovom istraživanju nismo koristili

²⁹ S. Scoffham, J. Barnes, "Happiness matters: towards a pedagogy of happiness and well-being", *The Curriculum Journal*, 22, 2011, pp. 535–548;

C. Vazquez, G. Hervas, J.J. Rahona, D. Gomez, "Psychological well-being and health: Contributions of positive psychology", *Annuary of Clinical and Health Psychology*, 5, 2009, pp. 15–28;

E. Diener, M.E. Seligman, "Beyond money: Toward an economy of well-being", *Psychological Science in the Public Interest*, 5, 2004, pp. 1–32;

M.A. Okun, L.K. George, "Physician and self-ratings of health, neuroticism, and subjective wellbeing among men and women", *Personality and Individual Differences*, 5, 1984, pp. 533–539;

U.G. Gerdtham, M. Johannesson, "The relationship between happiness, health and socio-economic factors: results based on Swedish micro data", *Journal of Socio-Economics*, 30, 2001, pp. 553–557; United Kingdom, Office for National Statistics, *Initial investigation into Subjective-Wellbeing from the Opinions Survey*, London, 2011.

³⁰ R. Sadana, C.D. Mathers, A.D. Lopez, C.J.L. Murray, K.M. Iburg, "Comparative analyses of more than 50 household surveys on health status", u: C.J.L. Murray, J.A. Salmon, C.D. Mathers, A.D. Lopez (eds.), *Summary Measures of Population Health: Concepts, Ethics, Measurement and Applications*, WHO, Geneva, 2002, pp. 369–386.

³¹ S. Wu, R. Wang, Y. Zhao, X. Ma, X. Yan, J. He, "The relationship between self-rated health and objective health status: a population-based study", *BMC Public Health*, 13, 2013, pp. 1–9;

S. Miilunpalo, I. Vuori, P. Oja, M. Pasanen, H. Urponen, "Self-rated health status as a health measure: The predictive value of self-reported health status on the use of physician services and on mortality in the working-age population", *Journal of Clinical Epidemiology*, 50, 1997, pp. 517–528.

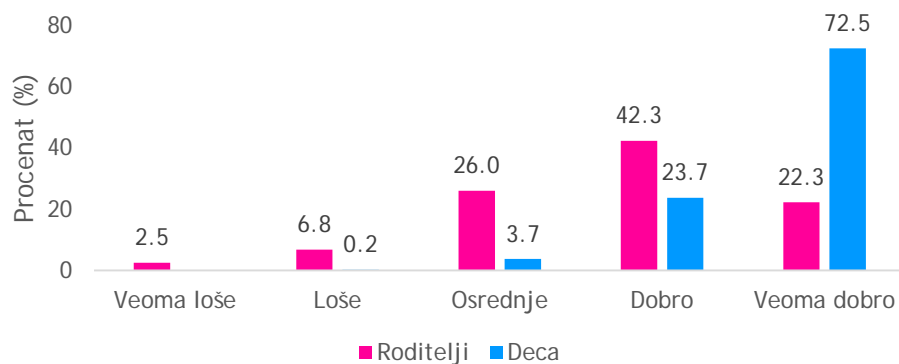
³² Ibidem.

posebne indikatore mentalnog zdravlja, već smo zdravlje merili samo opštim indikatorom koji reprezentuje i mentalno zdravlje.

4.4.2. Kako roditelji u Srbiji procenjuju svoje zdravlje i zdravlje svoje dece?

Vidimo da većina roditelja zdravlje dece vidi kao veoma dobro, dok tek petina isto to izjavljuje za sopstveno zdravlje (Grafikon 6).^{xvii}

Grafikon 6. Subjektivna procena opšteg zdravlja roditelja i dece

Ukoliko ocenu osobe da je zdravlje dobro i veoma dobro prihvatimo kao indikator dobrog zdravstvenog stanja,³³ a ostale odgovore kao indikator lošeg zdravstvenog stanja, možemo zaključiti **da 64,7% roditelja ima dobro zdravlje, dok dobro zdravlje ima 96,2% dece.**

Percipirano opšte zdravlja roditelja *povezano je sa obrazovanjem roditelja i uzrastom roditelja*, ali ne i sa drugim demografskim varijablama, dok na ovaj način mereno opšte zdravlje dece nije povezano sa navedenim demografskim varijablama.

Obrazovanje je visoko povezano sa percepcijom opšteg zdravlja. Dok 80,2% roditelja sa fakultetskim obrazovanjem svoje zdravlje ocenjuje kao dobro, takvu ocenu daje tek 42,0% onih sa nezavršenom i završenom osnovnom školom.^{xviii} Zdravlje je u još većoj meri povezano sa uzrastom roditelja. Dok je 79,9% roditelja uzrasta do 34 godine zdravo, kao i 72,2% roditelja uzrasta 35–44 godine, među roditeljima uzrasta 55 i više godina zdravo je tek 37,3%.

U nešto manjoj meri subjektivno procenjeno zdravlje povezano je i sa *bračnim statusom*, pri čemu roditelji koji su u braku ili nisu venčani, a nemaju partnera, svoje zdravlje procenjuju kao bolje u odnosu na razvedene roditelji ili udovce/udovice. Dok 66,7% roditelja koji žive sa partnerom i 64,3% roditelja koji žive sami i nisu stupali u brak, vide svoje zdravlje kao dobro, svoje zdravlje kao dobro procenjuje 58,1% razvedenih roditelja i 44,7% udovaca/udovica.

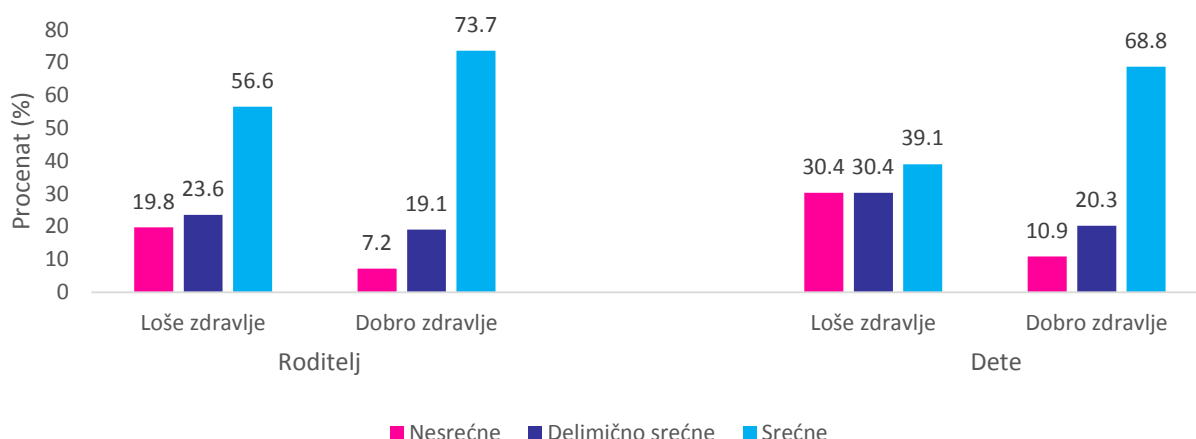
³³ Ovo je kriterijum koji se primenjuje u okviru Indeksa bruto nacionalne sreće (*Gross National Happiness – GNH*), a empirijski je pokazano da ovakve ocene zdravlja negativno utiču na zadovoljstvo životom i sreću;

A.C. Michalos, B.D. Zumbo, A. Hubble, "Health and the Quality of Life", *Social Indicators Research*, 51, 2000, pp. 245–286.

4.4.3. Povezanost sreće porodica i zdravlja u Srbiji

Percipirano opšte zdravlje roditelja, kao i percipirano opšte zdravlje dece, značajno su povezani sa srećom porodice (Grafikon 7).^{xix} Vidi se da narušeni zdravstveni status deteta ima veće efekte na sreću porodice od narušenog zdravstvenog statusa roditelja. Tako, ukoliko je roditelj lošeg zdravlja, šansa da porodica bude nesrećna je tri i po puta veća nego kada je roditelj dobrog zdravlja, dok ukoliko je dete lošeg zdravlja, šansa da porodica bude nesrećna je pet puta veća nego kada je dete dobrog zdravlja.

Grafikon 7. Povezanost subjektivne procene opšteg zdravlja roditelja i dece sa srećom porodice

Korelacija između ovako procenjenog zdravlja roditelja i sreće iznosi .29, a između procenjenog zdravlja dece i sreće iznosi .20.^{xx} Ovaj naizgled suprotan nalaz možemo objasniti veoma malim brojem dece čije je zdravlje loše, odnosno smanjenom varijabilnošću zdravstvenog statusa dece, što utiče na koeficijente linearne povezanosti.

Rezultati istraživanja WVS mogu biti analizirani na internetu. Tako dobijena povezanost sreće i subjektivno percipiranog opšteg zdravlja, dobijena je i u okviru petog kruga WVS za Srbiju, pri čemu je intenzitet povezanosti veći nego što je dobijen u okviru ovog istraživanja. Ovo možemo tumačiti delom i većim variranjem zdravlja i sreće u ovom istraživanju, pri čemu kod nas postoji restrikcija opsega variranja zbog toga što uzorak čine samo roditelji.

4.5. Socijalna mreža

Neformalna socijalna interakcija, interakcija sa porodicom, prijateljima i kolegama, predstavlja jedan od osnova povezanosti socijalnog kapitala i sreće.

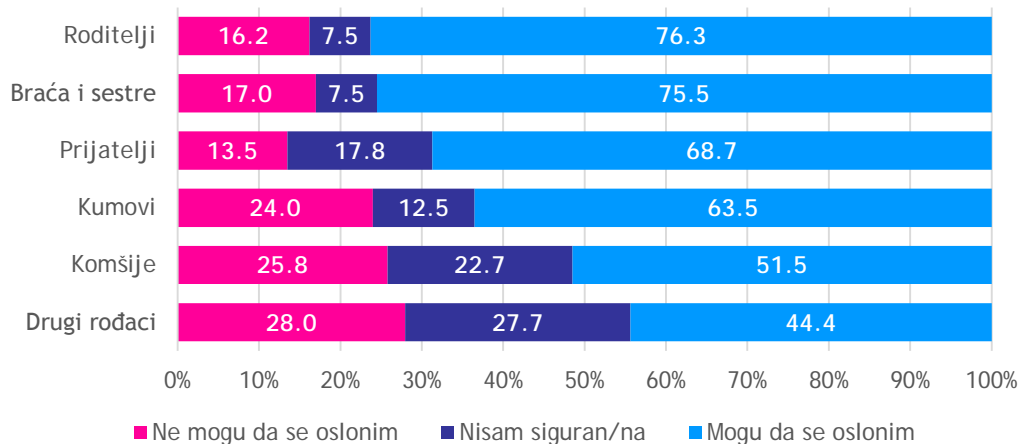
4.5.1. Opis socijalne mreže porodica

Na osnovu ovog istraživanja možemo zaključiti da roditelji u Srbiji imaju visok nivo socijalne podrške, kako od strane rođaka, tako i od strane prijatelja. Ipak, kada je u pitanju emocionalna podrška, tek se trećina roditelja oslanja na druge osobe osim partnera.

Skoro svi roditelji u Srbiji smatraju da imaju na koga da se oslone ukoliko naiđu na neki problem ili kada im je potrebna podrška. Čak **90,0% roditelja smatra da može da se osloni na porodicu**

(roditelje, braću i sestre ili druge rođake), a **84,2% smatra da može da se osloni na nekog van porodice** (prijatelji, kumovi, komšije).^{xxi} Pri tome 75,4% roditelja navodi da bi moglo da se osloni na tri ili više izvora podrške. Tri četvrtine roditelja oslanja se na svoje roditelje, braću i sestre (tetke, stričeve, ujke itd. svoje dece), zatim u nešto manjoj meri na kumove i prijatelje, a u najmanjoj meri na komšije i širu porodicu, na koju može da računa oko polovina roditelja (Grafikon 8).^{xxii} Tek **3,7% porodica smatra da ne može da se osloni ni na koga**,^{xxiii} dok se usamljeno i bez podrške oseća 13,0% roditelja.

Grafikon 8. Zastupljenost različitih izvora socijalne podrške

Percipirana socijalna podrška je blago povezana sa zaposlenošću roditelja, njihovim obrazovanjem i uzrastom.^{xxiv}

Socijalnu podršku u nešto većoj meri imaju porodice u kojima su oba roditelja zaposlena, u odnosu na porodice u kojima roditelji imaju jedno ili nemaju nijedno primanje. Razlike postoje pre svega u odnosu na to u kojoj meri mogu da se oslone na roditelje, braću i sestre i prijatelje, dok ne postoji statistički značajna razlika u odnosu na to u kojoj meri mogu da se oslone na kumove i komšije i druge rođake. Što se tiče obrazovanja, porodice u kojima roditelj ima nezavršenu ili završenu osnovnu školu češće izveštavaju da mogu da se oslone na svoje roditelje nego druge porodice. U odnosu na uzrast, na prijatelje u najvećoj meri mogu da se oslone roditelji uzrasta 35–44 godine, dok sa uzrastom opada stepen dostupne podrške od strane prijatelja.

Iako većina roditelja smatra da ima na koga da se osloni ako naiđe na problem, **tek 38,3% roditelja deli ono što ih muči sa osobama van nuklearne porodice**. U tom smislu se prilikom odgovora na pitanje: „Sa kim najčešće podelite ono što vas muči, razgovarate kada ste tužni“, 58,5% roditelja opredelilo za opciju „neko drugi“, pri čemu su naveli partnera.^{xxv}

Struktura emocionalne podrške povezana je sa tipom naselja u kojem porodica živi i uzrastom roditelja.^{xxvi}

Porodice koje žive u ruralnim naseljima češće se oslanjaju na svoje roditelje i braću i sestre u odnosu na porodice u urbanim, dok se porodice koje žive u urbanim naseljima češće oslanjaju na partnera u smislu emocionalne podrške. Struktura emocionalne podrške se razlikuje i u zavisnosti od uzrasta. Što su roditelji stariji sve se manje oslanjaju na partnera i na roditelje. Do uzrasta od 55 godina sve se više oslanjaju na prijatelje, ali sa uzrastom raste i broj roditelja koji

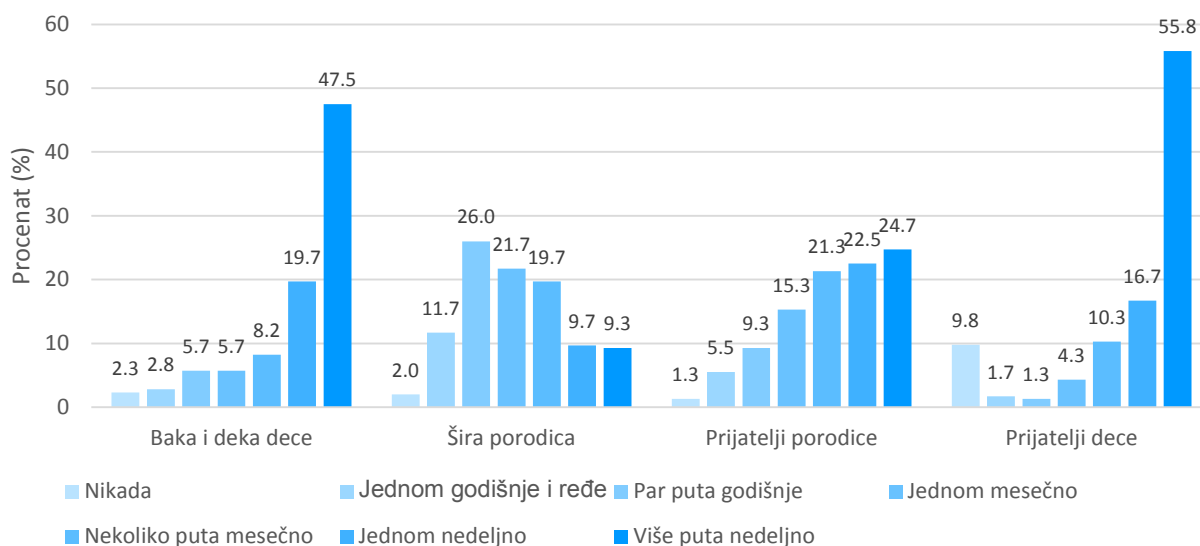
nemaju na koga da se oslone. Dok tek 3,3% roditelja mlađih od 34 godine nemaju na koga da se oslone, čak 12,6% roditelja uzrasta 45–54 godine nemaju na koga da se oslone. Za roditelje koji imaju 55 i više godina karakteristično je da se značajno više od ostalih oslanjaju na braću i sestre.

Kada govorimo o čuvanju dece roditelji se u 56,7% slučajeva oslanjaju na svoje roditelje, i to je glavni izvor podrške, dok 20,8% roditelja nema kome da ostavi decu ukoliko im je to potrebno.^{xxvii}

Porodice koje žive u ruralnim područjima imaju više podrške za čuvanje dece, pri čemu češće mogu da se oslone na svoje roditelje, dok porodice u gradu u većoj meri mogu da se oslone na širu porodicu.^{xxviii}

Roditelji i deca se najčešće viđaju sa bakom i dekom, u skoro istoj meri kao što se deca viđaju sa svojim drugovima (Grafikon 9).

Grafikon 9. Učestalost održavanja socijalnih odnosa

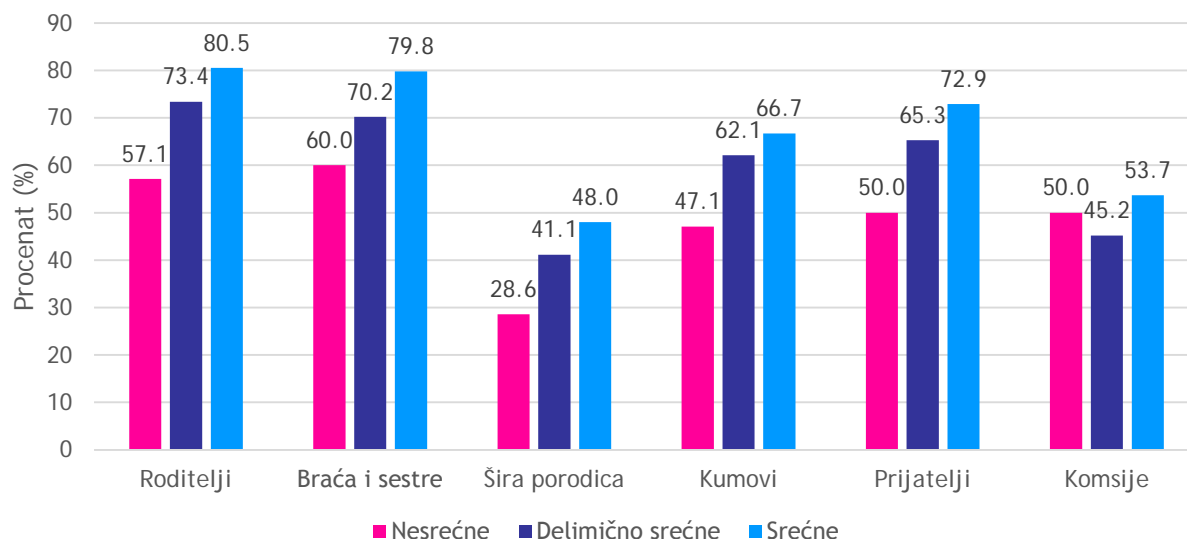

Sportom, organizovanom aktivnošću, odnosno volontiranjem bavi se tek 40,0% dece.^{xxix} Zanimljivo je da članstvo u neformalnim grupama nije povezano sa činjenicom da li dete živi u ruralnoj ili urbanoj sredini.

4.5.2. Socijalna povezanost i sreća porodice

Između procenjene sreće porodice i svakog od navedenih oblika podrške, osim podrške od strane komšija, postoji statistički značajna povezanost.^{xxx} Na Grafikonu 10 vidi se da dok 80,5% srećnih porodica ima podršku roditelja, podršku roditelja ima tek 51,7% porodica koje su nesrećne. Isto tako na braću i sestre može da se osloni 79,8% roditelja u srećnim porodicama, za razliku od 60% u porodicama koje nisu srećne. Sličan odnos dobija se i kada se posmatra percepcija podrške od strane prijatelja i kumova. Roditelji u značajno manjoj meri mogu da računaju na podršku šire porodice, ali razlika između srećnih i nesrećnih porodica i dalje ostaje značajna.

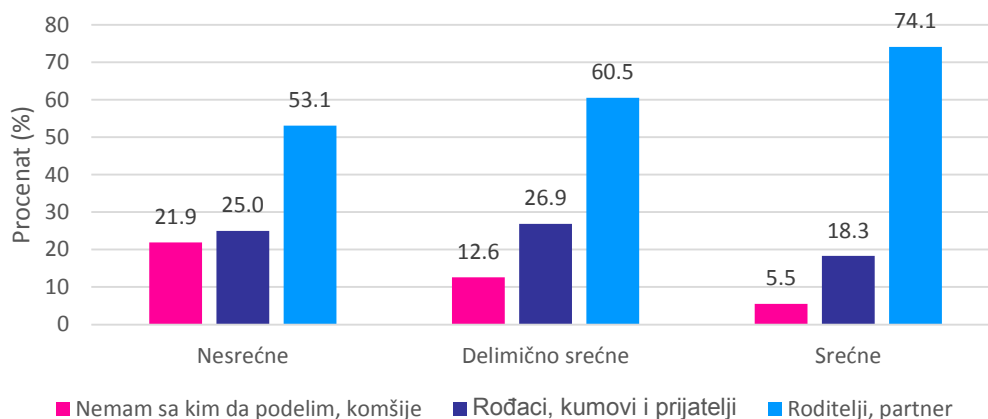
Grafikon 10. Povezanost dostupne podrške i sreće porodice

U skladu sa ovim rezultatima, porodice koje imaju veći broj izvora podrške srećnije su od porodica koje imaju manje socijalne podrške.^{xxxix} Dok 79,3% srećnih porodica navodi da im je dostupno 3 ili više izvora podrške, to isto smatra tek 52,9% porodica koje nisu srećne.

U srećnim porodicama roditelji češće mogu da ono što ih muči podele sa partnerom ili sa svojim roditeljima u odnosu na nesrećne porodice.^{xxxix} Dok u srećnim porodicama 74,1% roditelja može da podeli ono što ih muči sa svojim najbližima, a tek 5,5% nema sa kim da podeli, u nesrećnim porodicama tek polovina roditelja može sa svojim partnerom ili roditeljima da razgovara o onome što ih muči, a čak četvrtina nema sa kim to da podeli (Grafikon 11).

Grafikon 11. Povezanost emocionalne podrške i sreće porodice

Podrška u smislu da li roditelji imaju kome da ostave dete na čuvanje ili ne nije se pokazala kao faktor povezan sa srećom porodice.^{xxxix}

Blaga povezanost postoji i između sreće porodice i učestalosti viđanja sa širom porodicom, prijateljima i bakom i dekom, dok ne postoji povezanost između sreće porodice i učestalosti sa kojom se deca druže sa drugom decom (Tabela 1).

Tabela 1. Povezanost sreće porodice i učestalosti viđanja sa porodicom i prijateljima

	r
Baka i deka	.10*
Šira porodice (tetke, stričevi, drugi rođaci)	.19**
Prijatelji porodice	.20**
Prijatelji dece	-.03

* $p < .05$, ** $p < .01$

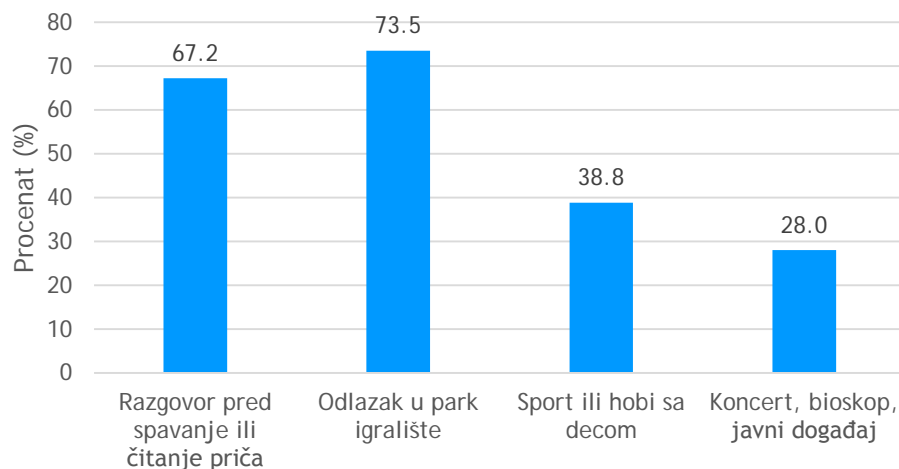
Statistički značajna povezanost sreće i pripadnosti dece organizovanim (formalnim ili neformalnim) grupama nije identifikovana u okviru ovog istraživanja.^{xxxiv}

4.6. Zajedničko porodično vreme

4.6.1. Opis učestalosti i načina na koji porodice provode slobodno vreme

Skoro svi roditelji (86,5%) navode da sa detetom provode bar sat vremena u nekoj zajedničkoj aktivnosti.^{xxxv} Što se tiče učestalosti različitih zajedničkih aktivnosti roditelji najčešće sa decom idu u park, na igralište, u šetnju, zatim razgovaraju pred spavanje ili čitaju priče pred spavanje, a značajno ređe zajedno sa decom posećuju javne događaje ili se bave nekim zajedničkim hobijem ili sportom (Grafikon 12).^{xxxvi}

Grafikon 12. Učestalost zajedničkih aktivnosti roditelja i dece

Takođe, 88,2% porodica skoro svakodnevno ruča i večera zajedno, a 9,0% zajedničke obroke ima nekoliko puta nedeljno.^{xxxvii} Kućnog ljubimca ima 60,0% porodica.^{xxxviii}

4.6.2. Zajedničko porodično vreme i sreća porodice

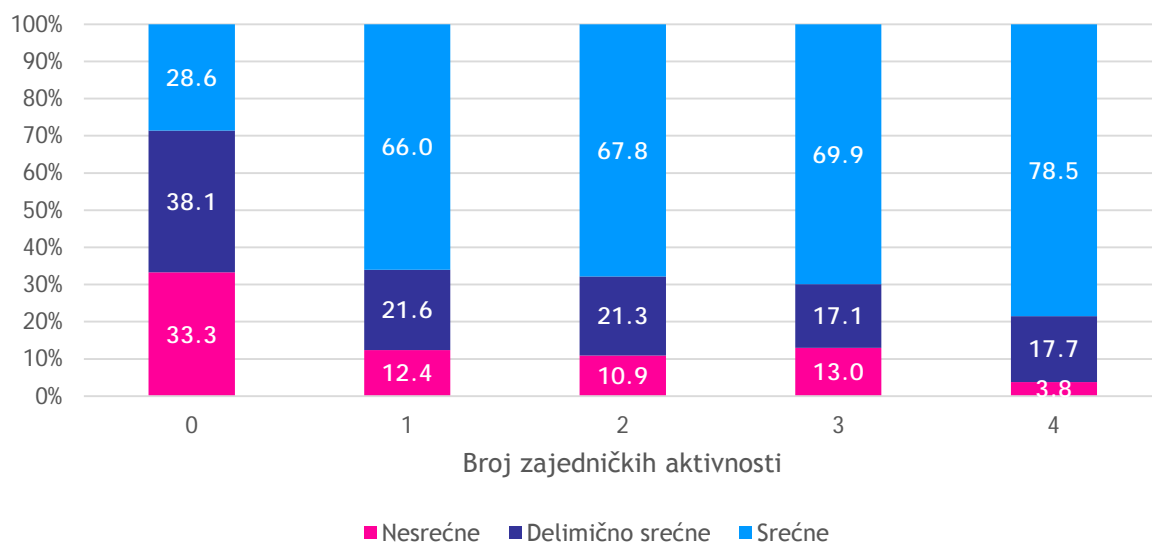
Nepostojanje značajne varijacije u odgovorima roditelja na pitanje u kojoj meri provode zajedničko vreme sa svojom decom, ograničava moguću povezanost ove varijable sa drugim varijablama.

Iako postoji blaga korelacija učestalosti provođenja zajedničkog vremena sa decom kada se posmatra ukupan skor na subskali sreće, takva razlika se ne može identifikovati hi-kvadrat testom,^{xxxix} pa se na osnovu ovog pitanja ne može izvesti siguran zaključak o povezanosti učestalosti provođenja vremena sa decom i sreće porodice.

Blaga povezanost postoji između posete javnim događajima i sreće porodice, ali ne i između sreće porodice i učestalosti razgovora pred spavanje ili čitanja priča, odlaska u park ili igralište i zajedničkog bavljenja sportom ili nekim hobijem dece.^{xl} Pri tome su porodice koje češće zajedno posećuju javne događaje srećnije nego porodice koje to ne rade.

Povezanost postoji i između broja aktivnosti u kojima deca i roditelji učestvuju i sreće porodice.^{xli} Porodice u kojima deca i roditelji učestvuju u više zajedničkih aktivnosti su nešto srećnije od porodica u kojima roditelji i deca ne učestvuju u zajedničkim aktivnostima. Na Grafikonu 13 vidi se da najveća razlika postoji između porodica u kojima roditelji i deca ne učestvuju u zajedničkim aktivnostima i ostalih porodica, kao i između porodica u kojima roditelji i deca učestvuju u sve četiri aktivnosti i porodica u kojima učestvuju u manjem broju aktivnosti. Dok je čak 33,3% porodica u kojima roditelji i deca ne učestvuju u zajedničkim aktivnostima nesrećno, a samo 28,6% srećno, u porodicama u kojima roditelji i deca učestvuju zajedno u svim navedenim aktivnostima samo je 3,8% porodica nesrećno, a 78,5% srećno.

Grafikon 13. Povezanost broja zajedničkih aktivnosti i sreće porodice

Osim toga, porodice koje imaju zajedničke obroke skoro svakodnevno srećnije su nego druge porodice,^{xlii} pa čak 90,9% srećnih porodica skoro svakodnevno obeduje zajedno, dok je to slučaj sa 72,9% porodica koje nisu srećne. Između porodica koje čuvaju ljubimce i koje nemaju ljubimce nema razlike u procenjenoj sreći.

4.7. Roditeljstvo, porodično funkcionisanje i načini disciplinovanja deteta

Istraživanja pokazuju da ponašanje roditelja prema deci, odnosno roditeljstvo, predstavlja medijatorsku varijablu uticaja velikog broja faktora na samo dete, kao što su roditeljska

depresija, porodični konflikti, siromaštvo, socijalna izolacija, struktura porodice (jednoroditeljska porodica), koji deluju na decu.³⁴ Isto tako, samo roditeljstvo i ishodi na nivou deteta u velikoj meri zavise od kvaliteta odnosa između roditelja, pri čemu dobri odnosi između roditelja stvaraju pozitivnu atmosferu za razvoj dece.³⁵ U tom smislu, fokus intervencija na dete ili majke nije dovoljan kako bi doveo do održive promene. Na značaj odnosa između roditelja za sreću, ukazuje i ovo istraživanje.

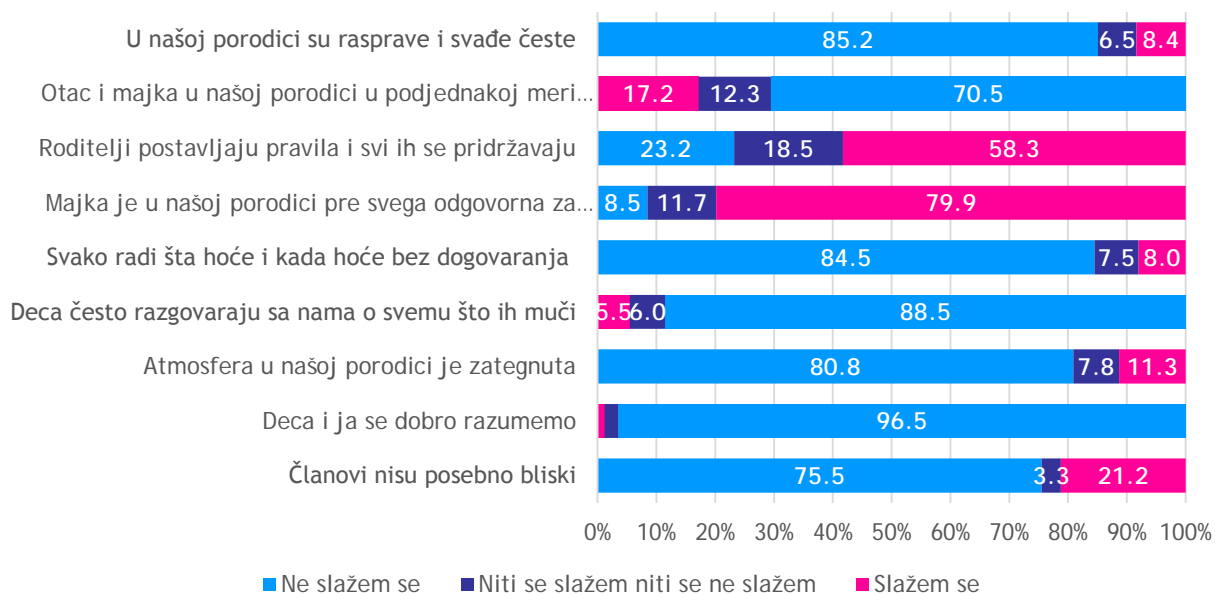
4.7.1. Porodično funkcionisanje

Roditelji veoma pozitivno procenjuju svoje odnose sa decom, pri čemu se čak 96,5% u potpunosti ili uglavnom slaže sa tim da se dobro razume sa decom, a 88,5% smatra da njihova deca razgovaraju sa njima o onome što ih muči.

Iako 70,5% roditelja navodi da u istoj meri oba roditelja provode vreme sa decom, čak u 79,9% porodica je majka pre svega odgovorna za vaspitanje dece. Vidimo da roditelji tek u 8,0% slučajeva smatraju da je funkcionisanje porodice haotično, ali čak 58,3% izveštava da je za njihovu porodicu karakterističan autoritaran način funkcionisanja sa težištem moći pomenom ka strani roditelja.

Što se tiče porodične atmosfere, iz Grafikona 14 vidi se da roditelji navode kako su svađe i rasprave česte u 8,4% porodica, da je atmosfera zategnuta u 11,3% porodica, a da roditelji smatraju da članovi nisu posebno bliski u 21,2% porodica.^{xliii}

Grafikon 14. Procena porodičnih odnosa i roditeljstva

Konflikt u porodici raste sa uzrastom roditelja, pri čemu u porodicama u kojima su roditelji stariji od 45 godina ima značajno više konflikata nego u porodicama u kojima su roditelji mlađi. Isto

³⁴ G.R. Patterson, J.B. Reid, T.J. Dishion, *Antisocial boys: A social interactional approach* (Vol. 4), Eugene, OR: Castalia, 1992.

³⁵ R.E. Emery, "Interparental conflict and the children of discord and divorce", *Psychological Bulletin*, 92, 1982, pp. 310–330.

tako, u porodicama u kojima su roditelji stariji od 55 godina nešto češće su prisutni haotični obrasci funkcionisanja. Značajna, ali blaža povezanost u istom smeru, javlja se i kada je reč o uzrastu dece, pri čemu su konflikti nešto češći u porodicama u kojima su deca adolescenti.

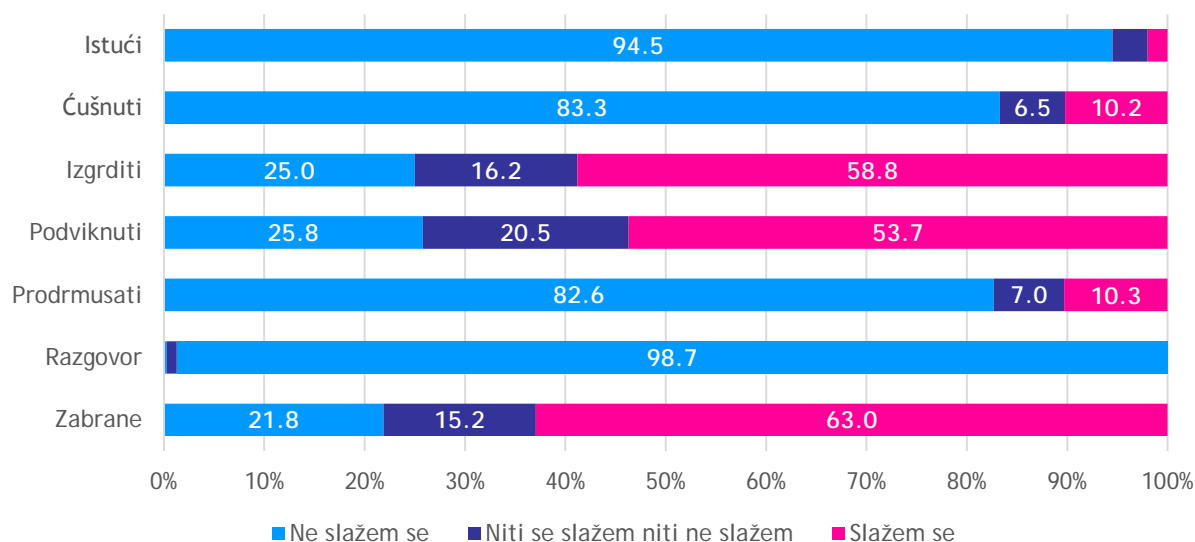
Postoji blaga razlika u stepenu izraženosti konflikata u zavisnosti od regije, pri čemu su konflikti nešto više prisutni kod porodica koje žive u Zapadnoj i Centralnoj Srbiji nego u porodicama koje žive u Vojvodini. U tom smislu roditelji u Zapadnoj i Centralnoj Srbiji češće smatraju da nisu bliski sa članovima svoje porodice u odnosu na druge roditelje, a kao najbliže sebe procenjuju porodice u Istočnoj i Južnoj Srbiji. Blage razlike postoje u partnerskom roditeljstvu u zavisnosti od broja dece, pri čemu je partnersko roditeljstvo nešto ređe u porodicama sa većim brojem dece. U odnosu na ostale porodice konflikti su ređi u porodicama u kojima su roditelji fakultetski obrazovani, pri čemu su u porodicama u kojima roditelji imaju završenu ili nezavršenu osnovnu školu dodatno češće prisutni disfunkcionalni, haotični oblici funkcionisanja. Isto tako, u porodicama u kojima roditelji imaju srednje ili niže obrazovanje u većoj je meri prisutan patrijarhalni model podela uloga prilikom vaspitavanja dece, gde je majka zadužena za vaspitavanje dece, u odnosu na roditelje sa završenim fakultetom.

Razlika u porodičnom funkcionisanju nije identifikovana između porodica koje žive u urbanoj, odnosno ruralnoj sredini. Zanimljivo je da postoji povezanost haotičnosti funkcionisanja porodice i razvijenosti opštine, pri čemu je kod porodica koje žive u depriviranim opštinama u većoj meri prisutno haotično funkcionisanje.

4.7.2. Disciplinovanje dece i roditeljstvo

Na Grafikonu 15 vidi se da oko dve trećine roditelja smatra kako su zabrane, odnosno uskraćivanje privilegija ili nečeg što dete voli adekvatan način disciplinovanja dece, dok se nešto više od polovine slaže da je adekvatno i podviknuti na dete ili ga izgrditi (npr. reći mu da je glupo) kada ne sluša stvari koje roditelj smatra važnim.^{xiv} Oko 10% roditelja smatra da je adekvatno prodrmusati dete ili ga ćušnuti, dok 5,6% odgovara ili da se slaže da su batine adekvatan način disciplinovanja ili nema određeni stav po ovom pitanju.

Grafikon 15. Disciplinovanje dece i roditeljstvo

Polovina roditelja u Srbiji kao adekvatan način vaspitavanja vidi psihičko kažnjavanje dece (zabrane onoga što dete posebno voli, vikanje, vređanje, grdnja). Dok se tek 4,7% roditelja ne slaže ni sa jednim stavom koji se odnosi na psihičko kažnjavanje dece, čak 50,8% roditelja ima stav da su svi navedeni oblici psihičkog kažnjavanja adekvatni.^{xiv}

Protiv blagog fizičkog kažnjavanja eksplicitno je 72,8% roditelja, a protiv teškog fizičkog kažnjavanja je 94,5% roditelja.

Razlika između regija postoji u odnosu na stav roditelja prema tome da li je opravdano vikati na dete ili istući dete. Najveći broj roditelja u Južnoj i Istočnoj Srbiji (64,2%) i Beogradu (60,2%) se eksplicitno slaže sa stavom da je opravdano vikati na dete, dok isti stav deli 43,9% roditelja iz Vojvodine. Isto tako, dok eksplicitni stav da je opravdano istući dete ima 1,9% roditelja u Vojvodini, takav stav ima 5,1% roditelja iz Beograda, 6,6% roditelja sa teritorije Zapadne i Centralne Srbije i 8,1% roditelja iz Južne i Istočne Srbije.

Postoji povezanost težeg fizičkog kažnjavanja i obrazovanja. Dok se niko od fakultetski obrazovanih roditelja, barem javno, ne slaže sa stavom da je opravdan bilo kakav vid fizičkog kažnjavanja, ovakav stav ima 2,6% roditelja sa višom školom i po 7,4% roditelja sa srednjom, ili nezavršenom i završenom osnovnom školom.

4.7.3. Povezanost stavova roditelja prema roditeljstvu, porodičnom funkcionisanju i načinima vaspitanja dece sa srećom

Od ispitivanih varijabli porodičnog funkcionisanja za sreću porodice važan je stepen konflikta u porodici i kvalitet odnosa roditelja i dece.^{xvi}

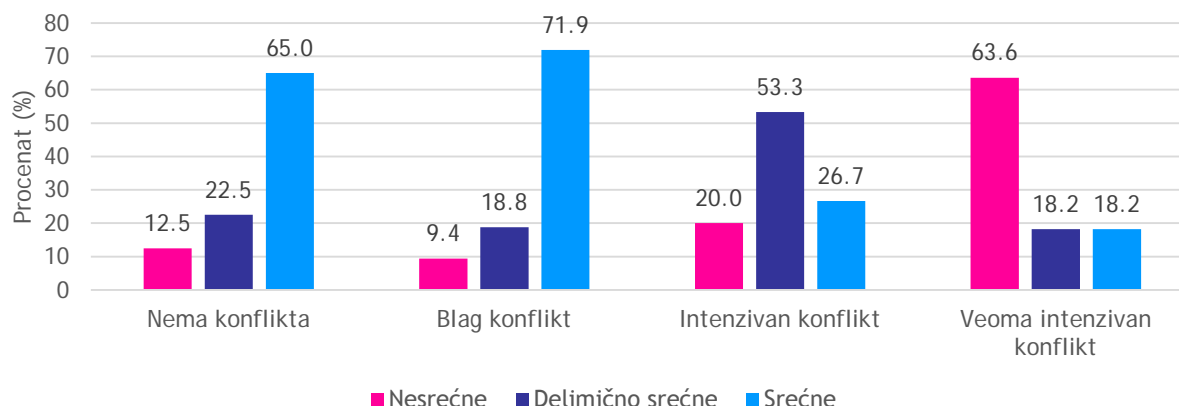
Među porodicama u kojima postoji izražen konflikt 12 puta je veća šansa da porodica bude nesrećna u odnosu na one porodice u kojima nema konflikta. I konflikt umerenog intenziteta ima uticaja na sreću porodice, pa je šansa da porodica bude nesrećna veća 3 puta kada postoje ovakvi konflikti u porodici.^{xvii}

Ukoliko posmatramo pojedinačne indikatore konflikta, za sreću porodice su u podjednako meri važne i zategnuta atmosfera u porodici i otvorene rasprave i svađe, dok bliskost članova porodice nije povezana sa srećom porodice.^{xviii} Ovo nam govori o tome da na sreću porodice ne utiču samo otvorene svađe i rasprave, već i generalno način na koji članovi porodice uspostavljaju odnose, odnosno sama atmosfera u porodici. Dok je svađe lakše sakriti od dece, atmosferu u porodici je teže sakriti, pa samo držanje svađa daleko „od očiju dece“ nije dovoljno da bi se izbegao uticaj konflikta u porodici na sreću.

Ovaj uticaj konflikta u porodici na sreću jasno se vidi ako posmatramo sreću porodica kod kojih je prisutan konflikt u odnosu na one porodice u kojima nema konflikta. Dok je tek 28,6% porodica u kojima je izražen konflikt srećno, a nesrećno 39,3%, potpuno drugačija je slika u porodicama u kojima nema konflikta, gde je srećno 72,5% a nesrećno tek 8,4%.

Konflikt u porodici je kao indikator porodičnih odnosa posebno značajan za sreću u porodicama adolescenata, odnosno kada su deca uzrasta 13–18 godina (Grafikon 16).^{xlix} U ovim porodicama prisustvo izraženog konflikta čak 18 puta povećava šansu da porodica bude nesrećna.¹

Grafikon 16. Povezanost intenziteta konflikta i sreće porodice u porodicama adolescenata

Iz Grafikona 16 se vidi da je u porodicama sa adolescentom kod kojih je izražen konflikt nesrećno tri i po puta više porodica nego što je srećno, odnosno 63,6% naspram 18,2%. U porodicama sa adolescentima je i kada nema konflikta nešto manje srećnih porodica, pa je u ovim porodicama 65,0% srećno, a 12,5% nesrećno. Povećanje značaja konflikta možemo da posmatramo i kroz procenat objašnjene varijanse sreće porodičnim konfliktom. Dok porodični konflikt objašnjava 10% razlika u sreći kada posmatramo sve porodice, na uzorku porodica sa decom sa adolescentima konflikt u porodici objašnjava skoro četvrtinu razlika u sreći (23,6%).

Zanimljivo je da je najviše srećnih porodica, među porodicama sa adolescentom, u grupi porodica sa prisutnim blagim konfliktom. Isto tako, za razliku od rezultata dobijenog analizom na svim porodicama, prisustvo umerenog do intenzivnog konflikta ne dovodi do statistički značajnog povećanja udela nesrećnih porodica. Ovo možemo tumačiti time da je povećan stepen konflikta u porodici tokom adolescencije razvojno normalna pojava, tako da porodica relativno dobro podnosi i veće nivoe konflikta, ali ukoliko se konflikt u porodicama sa adolescentom otme kontroli, to dovodi do veoma jakih efekata na nivou porodice, razornijih nego kod porodica sa mlađom decom.

Poremećeni odnosi sa decom takođe značajno utiču na sreću porodica. Kada su porodični odnosi sa decom poremećeni šansa da porodica bude nesrećna je oko 11 puta veća u odnosu na šansu da bude srećna.ⁱⁱ

Dok je u porodicama u kojima deca i roditelji imaju dobar odnos 10,2% nesrećno, a 69,8% srećno, u porodicama u kojima roditelji izjavljuju da nemaju dobar odnos sa decom, tek je 30,0% porodica srećno a čak 50,0% nesrećno.

Kada posmatramo šta je to što u odnosima dece i roditelja predstavlja osnov sreće vidimo da je važnije da se deca i roditelji razumeju, nego da im deca pričaju o svemu što se dešava, odnosno o svemu što ih muči.ⁱⁱⁱ Na osnovu toga možemo zaključiti da nije važno da deca roditeljima pričaju baš sve, ali je važno da, kada razgovaraju, znaju da će ih roditelji uvek saslušati i pokušati da ih razumeju.

Iako je uzorak porodica u kojima roditelji i deca imaju potpuno narušene odnose mali, što ograničava mogućnost generalizacije nalaza kompleksnijih analiza interakcije odnosa roditelja i dece sa osnovnim demografskim varijablama, ipak je interesantno uočiti da povezanost kvaliteta odnosa roditelja i dece sa srećom varira u zavisnosti od broja dece u porodici i obrazovanja roditelja. Dok kvalitet odnosa roditelja i dece nije povezan sa srećom porodica u

porodicama u kojima roditelji imaju visoko obrazovanje, kod roditelja koji imaju osnovnu ili nezavršenu osnovnu školu kvalitet odnosa roditelja i dece predstavlja jedan od važnih osnova sreće. Što se tiče interakcije kvaliteta odnosa roditelja i broja dece u porodici, kvalitet odnosa roditelja i dece postaje značajniji kako broj dece u porodici raste.

Partnersko roditeljstvo nije značajni prediktor sreće, osim kada je dete uzrasta 6–12 godina, ali je mera u kojoj roditelji podjednako provode vreme sa detetom važna za sreću. Ipak, kako je šansa da porodica bude nesrećna tek dva puta veća ukoliko oba roditelja ne provode u podjednakoj meri vreme sa decom, možemo zaključiti da ova karakteristika porodice ima manji efekat na sreću u poređenju sa porodičnim konfliktom i kvalitetom odnosa koji roditelj i dete imaju.^{liii}

Partnersko roditeljstvo je značajnije povezano sa srećom kada su deca u uzrastu od 6 do 12 godina.^{liv} Dok je u porodicama u kojima postoji partnersko roditeljstvo i u kojima nema jasne podele uloga na muške i ženske uloge srećno 94,1%, u porodicama u kojima ne postoji partnersko roditeljstvo srećno je 55,9% porodica. Pri tome ni u jednoj nesrećnoj porodici nije prisutno partnersko roditeljstvo.

Šta možemo dodatno naučiti iz poređenja najsrećnijih porodica sa nesrećnim porodicama? Najkarakterističnije za najsrećnije porodice³⁶ jeste da postoji dobar odnos roditelja i dece, da se dobro razumeju i razgovaraju o onome što decu muči, kao i da su rasprave i svađe retke (Grafikon 17). Ove karakteristike imaju skoro sve srećne porodice. Isto tako, u više od 80% ovih porodica funkcionisanje nije haotično.

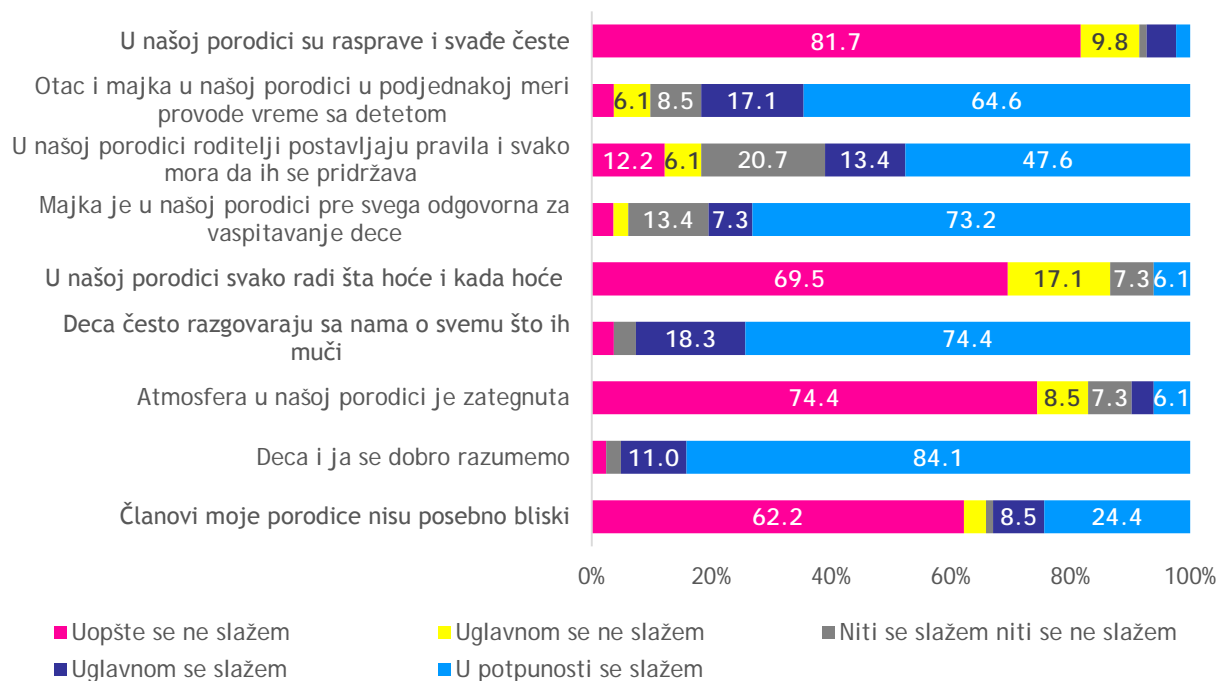
Najveće razlike između najsrećnijih i nesrećnih porodica su upravo u pogledu učestalosti konflikta i zategnutosti atmosfere, ali i u tome da li majka i otac u podjednakoj meri provode vreme sa detetom. Što je konflikt izraženiji i porodica je manje srećna. Isto važi i za odnos vremena koje roditelji provode sa detetom: najsrećnije su porodice u kojima roditelji u podjednakoj meri provode vreme sa detetom.

Zanimljivo je da u najsrećnijim porodicama roditelji češće funkcionišu autoritarno, odnosno češće se slažu sa tvrdnjom da roditelji postavljaju pravila i da svako mora da ih se pridržava. Dok se u najsrećnijim porodicama sa ovom tvrdnjom slaže 47,6% roditelja, isti stav deli 28,6% ostalih roditelja. Isto tako, u obe ekstremne grupe porodica, majka je pre svega odgovorna za vaspitavanje dece.

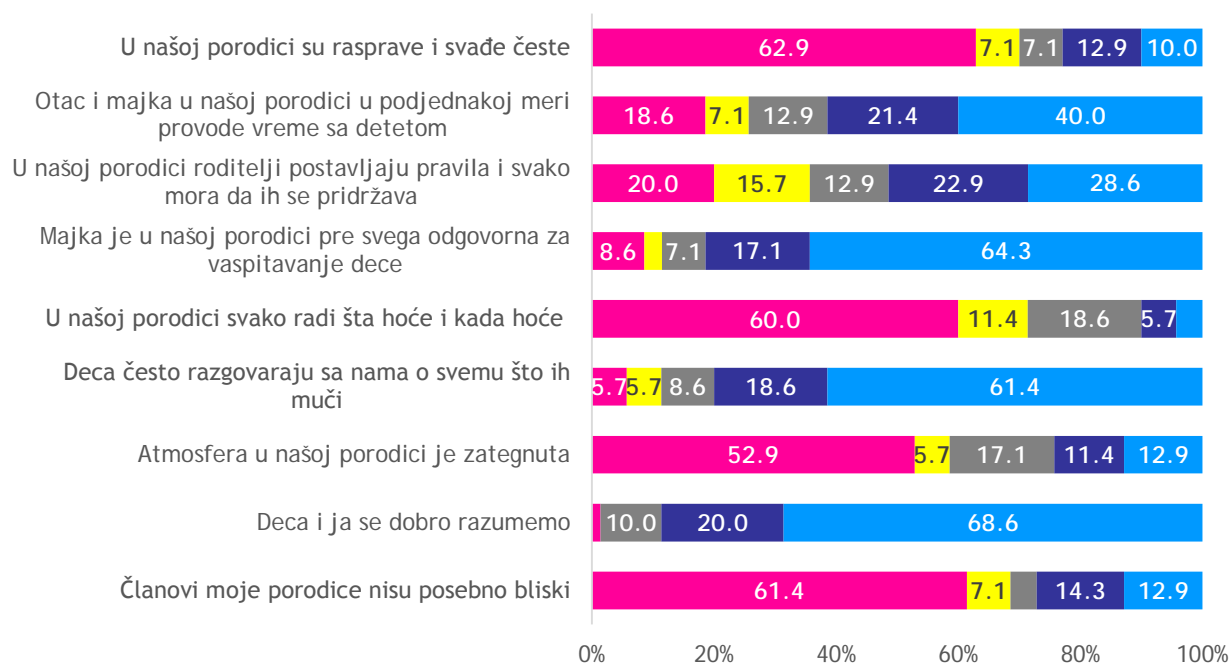
³⁶ Karakteristike koje su zastupljene u 90% i više porodica.

Grafikon 17. Prikaz karakteristika najsrećnijih i nesrećnih porodica³⁷

Karakteristike najsrećnijih porodica

Karakteristike nesrećnih porodica

³⁷ Brojevima nisu označeni odgovori koji se javljaju u manje od 5% slučajeva.

Ukoliko posmatramo *povezanost stavova prema načinu disciplinovanja dece sa srećom porodice*, možemo zaključiti da povezanost postoji između stava roditelja prema *vikanju na dete* i sreće porodica.^{lv} Dok je srećno 70,2%, a nesrećno 9,7% porodica u kojima roditelji smatraju da nije adekvatno vikati na dete, srećno je tek 50,0% porodica u kojima roditelji smatraju da je adekvatno vikati na dete, a nesrećno 24,2%. Između ostalih indikatora i sreće porodice ne postoji povezanost.

Postoji blaga povezanost između sreće porodica i odnosa roditelja prema *blagom fizičkom kažnjavanju kao što je čuškanje*, ali samo kod porodica koje imaju dete uzrasta 6–12 godina.^{lvi} Pri tome je srećno 73,6% porodica u kojima se roditelji ne slažu sa ovim stavom, a tek 57,7% porodica u kojima se roditelji slažu sa ovim stavom.

Šta možemo da naučimo od najsrećnijih porodica? U najsrećnijim porodicama roditelji su u manjoj meri skloni blagom fizičkom kažnjavanju dece (drmusanju).

Dok se 80,5% roditelja u najsrećnijim porodicama ne slaže sa tim da je opravdano prodrmusati dete, isti stav ima 58,8% roditelja u najnesrećnijim porodicama. Iako je stav prema vaspitavanju deteta putem zabrana rasprostranjen u Srbiji, vidimo da je u najsrećnijim porodicama on nešto ređi. Dok se 28,0% roditelja iz najsrećnijih porodica uopšte ne slaže sa ovim načinom vaspitavanja, ovakav stav deli tek 8,2% roditelja u najsrećnijim porodicama.

I u srećnim i u nesrećnim porodicama roditelji u podjednako meri smatraju da teško fizičko kažnjavanje dece nije dozvoljeno.

4.8. Podrška roditeljstvu

Ako porodicu posmatramo kao osnovnu jedinicu društva, lako je zaključiti da će njeno loše funkcionisanje vremenom uticati i na funkcionisanje samog društva. Zato je porodicama u takvim trenucima potrebna dodatna podrška. Programi orijentisani na roditeljstvo, osmišljeni da pruže podršku i trening roditeljima u roditeljskim veštinama, sa namerom da povećaju dobrobit dece, pokazali su se veoma efikasni u takvim situacijama. Stepenn njihove korisnosti ne zavisi od razvijenosti zemlje, uprkos nešto drugačijem dejstvu u zemljama u razvoju. Jedna od najvećih promena u životu čoveka, pa i bračnog para, jeste prelazak ka roditeljstvu. Stepenn u kojem partneri mogu da se međusobno podrže snažno je povezan sa senzitivnošću i responsivnošću roditelja u negovanju bebe, odnosno sa kvalitetom roditeljstva u ranom uzrastu.³⁸ Zato je podrška roditeljima u ovoj fazi veoma važna. Pokazano je da je psiho-edukacija u ovom periodu efikasni vid podrške.³⁹

Jedan od velikih rizika za ishode u odrastanju dece jeste siromaštvo, pa je shodno tome postavljano i pitanje da li programi usmereni na podršku roditeljstvu mogu da daju rezultate u uslovima siromaštva, s obzirom na to da je odgajanje dece u siromaštvu i nepovoljnoj sredini posebno teško zbog povećanog nivoa nedaća za roditelje i decu.⁴⁰ Pokazalo se da ovi programi pored direktnog uticaja na dobrobit dece imaju i indirektan uticaj jer mobilišu porodicu da traži

³⁸ W.K. Halford, J. Petch, "Couple Psychoeducation for New Parents: Observed and Potential Effects on Parenting", *Clinical Child and Family Psychology Review*, 13, 2010, pp. 164–180.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ K. Backett-Milburn, "Review of parenting in poor environments: Stress, support and coping", *Journal of Marriage and Family*, 66, 2004, pp. 1346–1347.

dodatnu socijalnu podršku, čime se otklanja deo uticaja faktora lošeg materijalnog položaja, i slabi veza između siromaštva i negativnih ishoda odrastanja na decu.⁴¹

Osnovni element prevencije konflikta u porodici jeste razvoj na podacima empirijski zasnovanih programa, koji su usmereni na rizike koje je moguće modifikovati, kao i protektivne mehanizme. Ovakva istraživanja predstavljaju osnov za uvođenje različitih mera u sistem socijalne zaštite, ali ih u Srbiji nema. Intenzitet podrške i početni distres porodica predstavljaju najjače moderatorske varijable.⁴²

Kada govorimo o intervencijama usmerenim na roditeljstvo, situacija je obrnuta – odnosno porodice sa nižim nivoom konflikta imaju veću korist od ovakvih programa. Ovo možda možemo da objasnimo time što je porodicama sa visokim nivoom konflikta teže da održe postignutu promenu, ukoliko ne dobiju dodatnu podršku usmerenu na same partnerske odnose.⁴³

4.8.1. Stavovi roditelja o potrebnoj podršci za roditeljstvo

Iako čak 80,2% roditelja smatra da bi bilo dobro roditeljima obezbediti dodatno znanje i podršku u vezi sa vaspitavanjem dece, a 76,0% smatra da bi konkretno njima značilo da su u važnim fazama za razvoj deteta dobili dodatne informacije o roditeljstvu, razvojnim potrebama deteta ili načinima rešavanja konflikta sa detetom, tek se 28,3% roditelja obratilo nekome za savet u vezi sa odgajanjem deteta i porodičnim odnosima.^{lvii} Od preostalog broja roditelja, dodatnih 7,8% navodi da je imalo potrebu da se nekome obrati za pomoć ali nije imalo kome. Roditelji se za savet najčešće obraćaju svojim roditeljima (12,0%), zatim psiholozima (6,7%), pa braći i sestrama (3,3%).^{lviii} Čak 95,9% roditelja koji su tražili savet smatraju da im je savet koji su dobili bio koristan.^{lix}

4.8.2. Povezanost sreće porodice i traženja podrške u vezi sa roditeljstvom

Postoji zanimljiva povezanost između sreće porodica i obraćanja drugima za pomoć. Naime, porodice koje su umereno srećne su se nešto češće obraćale za pomoć u vezi sa odgajanjem deteta ili porodičnim odnosima u odnosu na nesrećne i srećne porodice,^{lx} a porodice koje su nesrećne i umereno srećne češće navode da su imale potrebu da se obrate nekome za pomoć ali nisu imali kome.^{lxi}

⁴¹ A. Mejia, R. Calam, M.R. Sanders, "A Review of Parenting Programs in Developing Countries: Opportunities and Challenges for Preventing Emotional and Behavioral Difficulties in Children", *Clinical Child and Family Psychology Review*, 15, 2012, pp. 163–175;

K.E. Kiernan, F.K. Mensah, "Poverty, family resources and children's early educational attainment: The mediating role of parenting", *British Educational Research Journal*, 37, 2011, pp. 317–336.

⁴² C. Nowak, N. Heinrichs, "A Comprehensive Meta-Analysis of Triple P-Positive Parenting Program Using Hierarchical Linear Modeling: Effectiveness and Moderating Variables", *Clinical Child and Family Psychology Review*, 11, 2008, pp. 114–144.

⁴³ M.R. Dadds, S. Schwartz, M.R. Sanders, "Marital discord and treatment outcome in behavioral treatment of child and conduct disorder", *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 55, 1987, pp. 396–406.

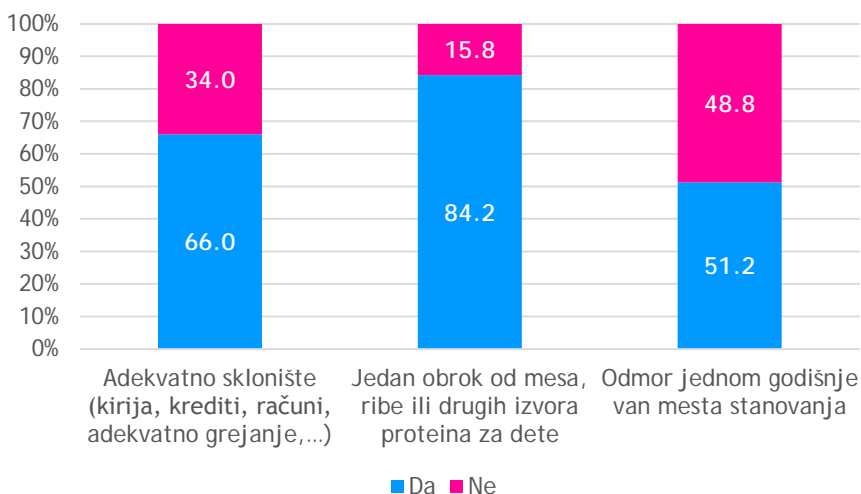
4.9. Materijalni status i zaposlenost

4.9.1. Opis materijalnog položaja i zaposlenosti

Među ispitanicima je nešto više nezaposlenih nego u opštoj populaciji, 34,8%.^{lxii} Ovakav nalaz istraživanja možemo objasniti i time što je sa ljudima delom kontaktirano i tokom radnog vremena pa su kod kuće u većoj meri bile osobe koje nisu u radnom odnosu. Na to upućuje i podatak da je među partnerima ispitanika tek 4,7% nezaposleno. Ipak, procena nezaposlenosti partnera mora se uzeti sa rezervom, jer na ovo pitanje odgovor nije dalo čak 22,0% ispitanika koji imaju partnera. Ukoliko uporedo posmatramo zaposlenost oba roditelja kod porodica za koje imamo podatke o zaposlenosti oba roditelja, najčešće su ili oba roditelja zaposlena (49,4%) ili bar jedan roditelj radi (42,6%), a u 8,0% porodica su oba roditelja nezaposlena.^{lxiii} Prosečno primanje porodica u uzorku po članu porodice iznosi 11.371 dinara ($M = 11371,45$, $SD = 10296,46$).

Iz Grafikona 18 vidimo da najveći broj porodica deci može da priušti jedan obrok sa proteinima dnevno, dve trećine roditelja može da obezbedi osnovne uslove stanovanja bez stvaranja dugova, dok je tek polovina porodica mogla sebi da priušti odmor van mesta stanovanja.^{lxiv}

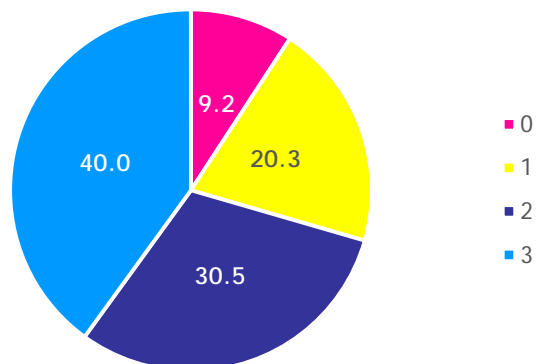
Grafikon 18. Indikatori materijalne deprivacije

Od porodica u kojima nisu svi članovi mogli da odu na odmor, 36,2% porodica je moglo da na odmor pošalje samo decu ($N = 106$). To znači da je u 68,8% porodica makar dete bilo na odmoru.

Kada se posmatra stepen materijalne deprivacije, odnosno svi indikatori zajedno, vidimo da tek 40,0% porodica može da obezbedi sve tri date stavke, dok 9,2% ne može nijednu.^{lxv}

Grafikon 19. Struktura porodica u odnosu na izraženost materijalne deprivacije

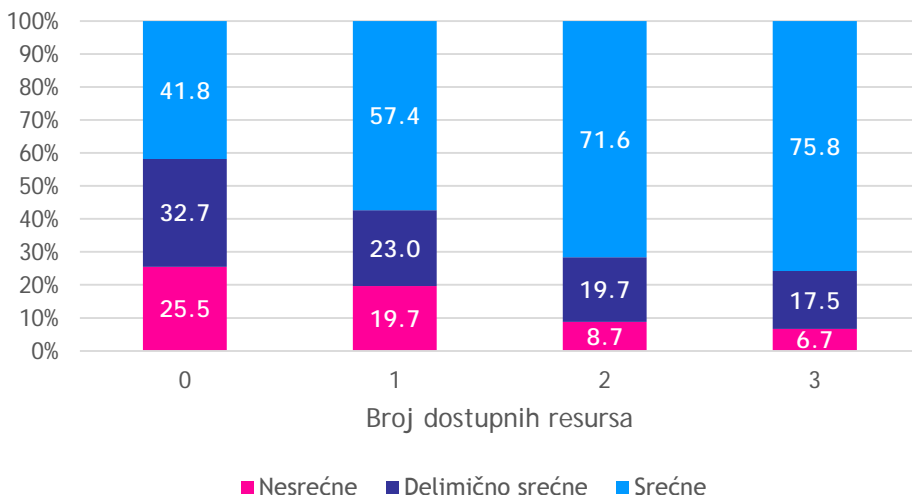
Posedovanje mobilnog telefona, kao indikator materijalne deprivacije, korišćen je za decu školskog uzrasta, odnosno decu koja imaju 7 ili više godina. Od ukupno 339 dece starije od 7 godina, 79,4% dece ima mobilni telefon. Od toga oko polovina dece ima ili telefon koji su dobili kao stari telefon ili telefon koji košta manje od 5.000 dinara.^{lxvi} Zanimljivo je da stepen materijalne deprivacije nije povezan sa činjenicom da li dete ima mobilni telefon ili ne, $\chi^2(3, N = 339) = 1,54, p = .67$, niti sa cenom mobilnog telefona koji dete ima, $\chi^2(9, N = 339) = 8,96, p = .44$, odnosno i pored toga što porodice ne mogu da obezbede osnovne resurse za život one su u stanju da deci obezbede mobilni telefon.

4.9.2. Povezanost materijalnog statusa i sreće porodice

Bez obzira na izraženiji nivo siromaštva, i u Srbiji, materijalni status ima uticaja na sreću samo na nivou zadovoljenja egzistencijalnih potreba. U istraživanju nije utvrđena povezanost visine primanja i sreće, niti povezanost sreće sa činjenicom da li oba roditelja imaju primanja ili ne, ali jeste sa indikatorom materijalne deprivacije.^{lxvii}

Na Grafikonu 20 uočljivo je da što je više osnovnih resursa dostupno porodici, porodica je srećnija. Pri tome, razlika postoji pre svega između porodica kojima su dostupna 2 ili 3 resursa u odnosu na porodice kojima je dostupan jedan ili nijedan resurs.

Grafikon 20. Povezanost sreće porodice i materijalne deprivacije

Utvrđena je povezanost i između dostupnosti svakog pojedinačnog resursa i sreće porodice, pri čemu je najznačajnija povezanost sreće porodice sa mogućnošću porodice da obezbedi osnovne uslove stanovanja bez zaduživanja. Šansa da je porodica nesrećna je oko 3 puta veća ukoliko ne postoji mogućnost da plati kiriju, kredit, komunalne račune, i obezbedi ogrev.^{lxviii}

Sreća porodice nije povezana sa činjenicom da li dete ima ili nema telefon, niti sa cenom mobilnog telefona.^{lxix}

4.10. Predikcija sreće porodica – porodica, zdravlje i materijalni status

Ovo istraživanje takođe ukazuje na važnu medijatorsku ulogu porodičnih odnosa u relativizovanju povezanosti sreće sa materijalnim stanjem, odnosno siromaštvom. Istovremeno, potvrđena je i povezanost porodičnih odnosa, sreće i zdravlja. U tom smislu, rezultati istraživanja su u saglasnosti sa nalazima da unapređenje roditeljskih veština može da smanji uticaj siromaštva na ishode na nivou deteta.

Kada analiziramo povezanost pojedinačnih domena merenja i sreće, na osnovnu regresione analize (Tabela 2) možemo zaključiti da zajednički provedeno porodično vreme, odnosno porodične navike, najmanje doprinosi sreći, dok su ostale varijable u približno jednakoj meri povezane sa srećom porodica.

Tabela 2. Rezultati pojedinačnih linearnih regresija pri čemu je sreća porodice kriterijumska varijabla

	<i>B</i>	<i>df_{reg}</i>	<i>df_{res}</i>	<i>F</i>	<i>sig.</i>	<i>R²</i>
Percipiran zdravstveni status	.32	1	598	69.15	.000	.10
Socijalna povezanost	.34	1	579	75.26	.000	.12
Porodične navike	.24	1	598	35.27	.000	.06
Roditeljstvo i porodično funkcionisanje	.35	1	598	82.10	.000	.12
Materijalni status	.30	1	598	57.01	.000	.09

Ukoliko pak kao prediktore uzmemo tri velika domena: zdravlje, porodicu i materijalni status, onda se domen porodice izdvaja kao jasno najznačajniji prediktor sreće, pri čemu ovaj domen objašnjava 19,4% varijanse sreće $F(1,579) = 46,39$, $p < .001$, ($\beta = .44$).

Porodica ostaje relevantni i značajni prediktor sreće, nezavisno od druga dva domena, dok zdravlje i materijalni status imaju veoma mali dodatni doprinos u odnosu na varijablu porodice.

Tabela 3. Rezultati hijerarhijskih regresija sa srećom porodice kao kriterijumskom varijablom

	<i>df_{reg}</i>	<i>df_{res}</i>	<i>F_{ch}</i>	<i>sig.</i>	<i>R²</i>	ΔR^2
Model 1						
Korak 1 (zdravlje, materijalni status)	2	578	49,00	.000	.15	
Korak 2 (porodica)	1	577	68,86	.000	.24	.09
Model 2						
Korak 1 (porodica)	1	579	139,64	.000	.19	
Korak 2 (zdravlje, materijalni status)	2	577	15,80	.000	.24	.04

Osim hijerarhijske regresije ispitano je i u kojoj meri materijalni i zdravstveni status nezavisno, direktno utiču na sreću, a u kojoj meri je taj efekat posredovan porodičnim funkcionisanjem i roditeljstvom. Drugim rečima ispitano je u kojoj meri, na primer, loš zdravstveni status nekog člana porodice utiče na sreću tako što dovodi do poremećaja u porodičnom funkcionisanju, što dalje utiče na sreću, a u kojoj meri je značajan faktor sreće nezavisno od porodičnog funkcionisanja. Količnik posredovanog efekta za materijalni status je .47 (direktan .15, indirektan .14), a za zdravstveni .43 (direktan .19, indirektan .14), što znači da je *oko polovina efekta koji materijalna deprivacija i zdravstveni status imaju na sreću, posredovana porodičnim funkcionisanjem i roditeljstvom.*

5. ZAKLJUČCI

5.1 Porodica, zdravlje, i materijalni status kao preduslovi sreće

Najveći broj porodica u Srbiji procenjuje sebe srećnim na osnovu četiri izabrana parametra (procena roditelja o sopstvenoj sreći, o sreći porodice, sreći deteta, i zainteresovanost i aktivnost deteta). **Potpuno srećno je 67,7% porodica, delimično srećno 20,7% a nesrećno je 11,7% porodica.** Kada na individualnom nivou posmatramo procenjenu sreću roditelja, prosečan skor je na nivou sreće nordijskih zemalja. Ovo značajno odstupa od položaja Srbije u okviru navedenih međunarodnih istraživanja, koja ukazuju da smo relativno nesrećna zemlja. Bez daljih analiza ovo ne možemo da objasnimo, ali je potrebno imati u vidu da su u ovom istraživanju učestvovala samo porodice sa decom, a ne i stari, kod kojih sreća može biti niža zbog zdravstvenih problema, kao ni mladi, kod kojih sreća može biti niža zbog visoke stope nezaposlenosti. U svakom slučaju, ovo može biti jedna od tema za dalja istraživanja.

Kako nalazi ovog istraživanja pokazuju, najvažnije determinante sreće su vezane za međuljudske odnose – te se može reći da je tajna sreće u kvalitetu odnosa koje negujemo sa našim bližnjima. Uprkos opšte uvreženom mišljenju, bolji materijalni status ne doprinosi značajno sreći. Materijalni status porodice je relevantan samo ako resursi kojima porodica raspolaže nisu dovoljni da se obezbedi osnovna egzistencija (stan, dovoljno hrane deci, itd.). Od preostalih faktora, kao važan izdvaja se i zdravlje, mada zdravlje manje utiče na sreću od kvaliteta odnosa u primarnoj i proširenoj porodici.

Drugim rečima, kada posmatramo povezanost sreće porodice sa zdravljem, materijalnim statusom i karakteristikama porodice (roditeljstvo i porodično funkcionisanje, socijalna povezanost, porodične navike i struktura porodice), **kao najznačajniji prediktor sreće izdvajaju se karakteristike porodice, zatim zdravlje, a najmanji doprinos sreći ima materijalni status.**

Od date četiri grupe karakteristika porodice, za sreću su najvažniji roditeljstvo, porodično funkcionisanje i socijalna povezanost, u nešto manjoj meri porodične navike, dok struktura porodice (bračni status, broj dece, da li se radi o proširenoj ili nuklearnoj porodici i druge karakteristike koje se odnose na strukturu porodice) ne igra značajnu ulogu. Blaga povezanost uočava se samo između uzrasta dece i sreće porodice, pri čemu su porodice sa manjom decom srećnije.

Demografske karakteristike (kao što su život na selu ili u gradu, obrazovanje, pol, i slično) nisu u značajnoj meri povezane sa srećom porodice. Sličan nalaz dobijen je i u međunarodnim istraživanjima.

5.1.1. Karakteristike porodice i sreća

Iako se za osnov sreće često uzimaju materijalni status i zdravlje, a karakteristike porodice kao posledica ovih varijabli, ovo istraživanje pokazuje da su porodica i funkcionisanje porodice važniji za doživljaj sreće u odnosu na materijalni status i zdravlje, tj. da se karakteristike porodice (socijalna povezanost, porodične navike, roditeljstvo i porodično funkcionisanje, i struktura porodice) izdvajaju kao najznačajniji prediktor sreće.

Kad je u pitanju socijalna povezanost, porodice u Srbiji imaju široku podršku svoje porodice, i prijatelja. Skoro svi roditelji u Srbiji smatraju da imaju na koga da se oslone ukoliko naiđu na neki problem ili kada im je potrebna podrška.

Najznačajniji oslonci, osim partnera, su roditelji, a zatim braća, sestre i prijatelji, a u tri četvrtine slučajeva roditelji navode da bi mogli da se oslone na sve ove izvore podrške. Zato nije iznenađenje da su porodice koje imaju veći broj izvora podrške srećnije od porodica koje imaju manje socijalne podrške: dok 79,3% srećnih porodica navodi da im je dostupno 3 ili više izvora podrške, to isto smatra tek 52,9% porodica koje nisu srećne. U srećnim porodicama 74,1% roditelja može da podeli ono što ih muči sa svojim roditeljima ili partnerom, u nesrećnim porodicama to može tek 53,1%, dok čak četvrtina roditelja u nesrećnim porodicama nema sa kim da podeli ono što je muči.

Najznačajniji oslonac porodici su bake i deke, odnosno roditelji ispitanika. Dok 80,5% roditelja u srećnim porodicama smatra da može da se osloni na svoje roditelje ukoliko imaju neki problem ili im je potrebna podrška, isti stav deli tek 51,7% roditelja u nesrećnim porodicama. Bake i deke predstavljaju i glavni oslonac porodici za čuvanje dece, ali isto tako se osim partneru, u srećnim porodicama roditelji značajno češće obraćaju svojim roditeljima kada ih nešto muči ili im je potreban savet.

Učestalost viđanja sa širom porodicom, prijateljima i bakom i dekom je umereno važna za sreću, mada su porodice koje imaju češće socijalne kontakte srećnije. U ovom istraživanju nije identifikovana povezanost sreće i članstva dece u formalnim i neformalnim grupama.

Dobri i pozitivni odnosi unutar primarne porodice najviše doprinose porodičnoj sreći, te je sreća u najvećoj meri povezana sa odnosima unutar porodice. Kvalitet odnosa roditelja i dece igra važnu ulogu. Što se tiče [porodičnih navika](#), ovo istraživanje ukazuje kako je važno da roditelji i deca imaju bar jednu zajedničku aktivnost u kojoj učestvuju. Među porodicama u kojima roditelji i deca ne učestvuju ni u jednoj zajedničkoj aktivnosti tek je 23,6% porodica srećno, dok je ukoliko roditelji i deca učestvuju u bar jednoj zajedničkoj aktivnosti srećno 66,0% porodica. Najsrećnije su porodice u kojima roditelji veliki broj stvari rade zajedno. U porodicama u kojima roditelji često razgovaraju sa decom ili im čitaju, posećuju javne događaje, šetaju, bave se nekim hobiem ili sportom, srećno je 78,5% porodica. S druge strane, učešće u zajedničkim aktivnostima, pogotovo organizovanim, u velikoj je meri ograničeno materijalnim statusom porodice. Dok tek 5,2% porodica u dubokoj materijalnoj deprivaciji zajedno učestvuje u nekom hobiju ili se bavi sportom, 46,8% porodica koje nisu ugrožene učestvuje u ovim aktivnostima.

Zajedničko obedovanje je često u Srbiji, ali ipak i tu postoje razlike između srećnih i nesrećnih porodica. Dok skoro sve srećne porodice redovno obeduju zajedno (90,9%), nešto više od četvrtine nesrećnih porodica nema redovno zajedničke obroke (27,1%).

Za sreću porodice i porodično funkcionisanje najvažniji je intenzitet konflikta u porodici i kvalitet odnosa roditelja i dece. Dok je među porodicama u kojima nema konflikta 72,5% porodica srećno, a 8,4% nesrećno, kada je prisutan intenzivan konflikt srećno je tek 28,6% porodica, a

nesrećno 39,3%. Postojanje konflikta je još važnije za porodicu sa adolescentom, jer ukoliko je tada prisutan intenzivan konflikt, nesrećno je čak 63,3% porodica.

Poremećeni odnosi sa decom takođe značajno utiču na sreću porodica. U porodicama u kojima roditelji izjavljuju da nemaju dobar odnos sa decom tek je 30,0% njih srećno, dok je u porodicama u kojima deca i roditelji imaju dobar odnos 69,8% srećno. Tako se može zaključiti da su srećne porodice one u kojima postoji dobar odnos između roditelja i dece, u kojima su rasprave i svađe retke, i u kojima roditelji i deca razgovaraju o onome što decu muči.

Iako je koncept partnerskog roditeljstva prisutan, on i dalje u Srbiji počiva na tradicionalnoj podeli uloga, pa iako u 70,5% porodica oba roditelja jednako vreme provode sa decom, majka je zadužena za vaspitanje dece čak u 79,9% porodica. Partnersko roditeljstvo se javlja kao značajno na poduzorku porodica sa decom od 6 do 12 godina, i u toj fazi predstavlja izuzetno jak indikator sreće. Naime, u porodicama u kojima zaista postoji partnersko roditeljstvo, bez jasne podele uloga na muške i ženske, srećno je 94,1% porodica, naspram 55,8% u kojima ne postoji partnersko roditeljstvo.

Načini disciplinovanja dece se u ovom istraživanju nisu pokazali kao značajni prediktori sreće, a blaga povezanost postoji između stava roditelja prema vikanju i ćuškanju deteta kao načinima disciplinovanja i sreće. Pri tome su srećnije porodice u kojima roditelji smatraju da ovi načini vaspitanja nisu adekvatni.

Iako četiri petine roditelja smatra da bi bilo dobro, kao i njima samima korisno, da se obezbedi dodatna podrška u vezi sa vaspitavanjem dece, tek trećina se i obratila za pomoć. Iako i umereno srećne i nesrećne porodice u većoj meri navode kako su imale potrebu da se obrate za pomoć prilikom roditeljstva u odnosu na srećne, ipak su se značajno češće za pomoć obraćali roditelji iz umereno srećnih porodica. Ovo govori o činjenici da se, iako u stanju potrebe, roditelji koji su u većoj meri ugroženi ređe sami obraćaju za pomoć – u odnosu na ostale roditelje.

U ovom istraživanju, kad je [struktura porodice](#) u pitanju, nije dobijena razlika u sreći porodica između porodica u kojima su roditelji u braku ili vanbračnoj zajednici, u odnosu na porodice sa razvedenim roditeljima ili porodicama u kojima je roditelj udovac, odnosno udovica. Ipak, iako u maloj meri, srećnije su porodice u kojima oba roditelja žive zajedno u odnosu na one u kojima je samo jedan roditelj sam sa detetom. Sa srećom nije povezano ni to da li deca žive u višegeneracijskoj, proširenoj porodici, ili nuklearnoj, ali postoji blaga povezanost između broja članova domaćinstva i sreće porodice, pri čemu su veće porodice nešto srećnije.

5.1.2 Zdravlje, materijalni status i sreća

[Zdravlje](#) roditelja i dece povezano je sa srećom porodice, pri čemu je ova povezanost umerenog intenziteta. Narušeni zdravstveni status deteta ima veće posledice po sreću porodice nego narušeni zdravstveni status roditelja. Tako, ukoliko je roditelj lošeg zdravlja, šansa da porodica bude nesrećna je tri i po puta veća nego kada je roditelj dobrog zdravlja. Ukoliko je dete lošeg zdravlja, šansa da porodica bude nesrećna je pet puta veća nego kada je dete dobrog zdravlja.

Povećani rizik za zdravlje roditelja predstavlja nisko obrazovanje, starost i razvod roditelja, odnosno smrt bračnog partnera. Za ograničenje zaključka bitna je činjenica da smo merili samo percipirano zdravlje a ne i objektivne indikatore zdravstvenog statusa, a u upitnike nismo

uključili pitanja koja bi se odnosila na procenu mentalnog zdravlja, kao jednog od važnih faktora povezanih sa srećom.

Bez obzira na izraženiji nivo siromaštva u Srbiji, dobar **materijalni status** nije dovoljan za sreću što potvrđuju i nalazi istraživanja koja su sprovedena u drugim zemljama. U istraživanju nije utvrđena povezanost visine primanja i sreće, niti povezanost sreće sa činjenicom da li oba roditelja imaju primanja ili ne, međutim postoji jasna povezanost između nesreće i znakova materijalne deprivacije. Drugim rečima, materijalni status porodice je relevantan samo ako resursi kojima porodica raspolaže nisu dovoljni da obezbedi osnovnu egzistenciju (stan, dovoljno hrane deci, odmor od nedelju dana godišnje, itd.). Dok je srećno 75,8% porodica koje mogu ovo da omoguće, među porodicama kojima nije dostupan nijedan od ovih resursa srećno je tek 41,8%. Najznačajniji od indikatora materijalne deprivacije je mogućnost porodice da obezbedi osnovne uslove stanovanja bez zaduživanja, pri čemu je šansa da porodica bude nesrećna oko 3 puta veća ukoliko nije u mogućnosti da plati kiriju, kredite, komunalne račune, i da obezbedi ogrev. Visina zarade i radni status nisu u značajnoj meri povezani sa srećom porodice.

6. DODATAK: STATISTIČKA ANALIZA

ⁱ **Tabela A1. Struktura učesnika istraživanja po uzrastu (u godinama)**

	N	%
do 24	15	2,5
25–34	139	23,2
35–44	248	41,3
45–54	115	19,2
55–64	48	8,0
65 i više	35	5,8
Grupisano		
do 34	154	25,7
35–44	248	41,3
45–54	115	19,2
55 i više	83	13,8

ⁱⁱ **Tabela A2. Obrazovna struktura roditelja**

	N	%
Nezavršena osnovna škola	9	1,5
Osnovna škola	72	12,0
Srednja škola	337	56,2
Viša škola	76	12,7
Fakultetsko obrazovanje	106	17,7

ⁱⁱⁱ **Tabela A3. Bračni status roditelja**

	N	%
Brak ili vanbračna zajednica	505	84,2
Razveden	43	7,2
Nije se udavao/ženio i živi bez partnera	14	2,3
Udovac, udovica	38	6,3

^{iv} **Tabela A4. Struktura porodice u odnosu na to da li roditelj živi sa ili bez partnera**

	N	%
Bez partnera	149	24,8
Sa partnerom	451	75,2

v **Tabela A5. Struktura domaćinstava u odnosu na broj članova domaćinstva**

	N	%
2	42	7,0
3	118	19,7
4	191	31,8
5	108	18,0
6	88	14,7
7	37	6,2
8	8	1,3
9	5	0,8
10	3	0,5

vi **Tabela A6. Struktura porodica prema broju dece**

	N	%
1	161	26,8
2	318	53,0
3	94	15,7
4	24	4,0
5	1	0,2
6	1	0,2
7	1	0,2

vii **Tabela A7. Struktura porodica prema tome da li se radi o proširenoj ili nuklearnoj**

	N	%
Nuklearna	353	58,8
Proširena	247	41,2

viii **Tabela A8. Struktura porodica u odnosu na mesto življenja**

	N	%
Urbano	393	65,6
Ruralno	207	34,5

ix **Tabela A9. Struktura porodica u odnosu na uzrast dece (u godinama)**

	N	%
0–3	166	27,7
4–5	64	10,7
6–8	94	15,7
9–12	138	23,0
13–15	69	11,5
16–18	69	11,5
Grupisano		
0–5	230	38,3
6–12	232	38,7
13–15	138	23,0

^x **Tabela A10. Struktura porodica prema polu deteta**

	N	%
Muški	336	56,0
Ženski	264	44,0

^{xi} **Tabela A11. Učestalost odgovora na pitanja koja se odnose na procenu hedonističke komponente sreće na nivou roditelja, porodice i deca**

	Roditelj		Porodica		Deca	
	N	%	N	%	N	%
1	7	1,2	4	0,7	2	0,3
2	3	0,5	2	0,3	1	0,2
3	7	1,2	4	0,7	4	0,7
4	7	1,2	6	1	4	0,7
5	56	9,3	34	5,7	15	2,5
6	28	4,7	13	2,2	13	2,2
7	66	11	61	10,2	30	5,0
8	164	27,3	152	25,3	75	12,5
9	108	18	139	23,2	102	17,0
10	154	25,7	185	30,8	354	59,0
<i>Grupisano</i>						
1–4	24	4,0	16	2,7	11	1,8
5–6	84	14,0	47	7,8	28	4,7
7–10	492	82,0	537	89,5	561	93,5

^{xii} **Tabela A12. Učestalost odgovora koji se odnosi na eudemonističku sreću deteta**

	N	%
Zainteresovano i aktivno	524	87,3
Zainteresovano neaktivno	72	12,0
Nezainteresovano	4	0,7

^{xiii} **Povezanost uzrasta dece i procene zainteresovanosti i aktivnosti deteta**

Na osnovu hi-kvadrat testa može se zaključiti da postoji povezanost između uzrasta deteta i procene zainteresovanosti i aktivnosti deteta, $\chi^2(2, N = 600) = 14.30$, $p < .01$, *Cramer's V* iznosi .15.

Tabela A13. Povezanost uzrasta dece i zainteresovanosti i aktivnosti deteta kako je procenjuju roditelji

	Nezainteresovano i/ili neaktivno		Zainteresovano i aktivno		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%
0–5	16	7,0	214	93,0	230	100,0
6–12	32	13,8	200	86,2	232	100,0
13–18	28	20,3	110	79,7	138	100,0

^{xiv} **Povezanost osnovnih demografskih varijabli i sreće**

Na osnovu analize varijanse može se zaključiti da ne postoji povezanost pola roditelja, pola dece i obrazovanja roditelja sa srećom porodice.

Tabela A14a Analiza varijanse, pri čemu je nezavisna varijabla sreća porodice

	F	dfb	dfw	sig.	η^2
Pol roditelja	.69	1	598	.407	.00
Pol dece	.24	1	598	.628	.00
Obrazovanje roditelja	.62	3	596	.624	.00

Kako bi se ispitalo da li postoji povezanost uzrasta dece i roditelja sa srećom, nezavisno od zdravstvenog statusa, upoređeni su nalazi analize varijanse pri čemu je u prvoj analizi zavisna varijabla bila skor na subskali sreće, a u drugoj rezidual regresione analize indikatora zdravstvenog statusa na skor na subskali sreće. Na osnovu rezultata analize varijanse vidi se da je deo povezanosti objašnjen zdravstvenim statusom, ali jedan deo ostaje nezavisan od zdravstvenog statusa.

Tabela A14,b Povezanost sreće i uzrasta roditelja i dece nezavisno od zdravstvenog statusa

	F	dfb	dfw	sig.	η^2
<i>Skor na subskali sreće</i>					
Uzrast roditelja	3,98	3	596	.008	.02
Uzrast dece	11,20	2	597	.000	.04
<i>Rezidual (zdravstveni status)</i>					
Uzrast roditelja	2,55	3	596	.055	.01
Uzrast dece	6,62	2	597	.001	.02

Tabela A14c Deskriptivni statistici za skor na subskali sreće u zavisnosti od uzrasta roditelja i dece

	M	SD
Uzrast dece		
0–5	35,57	3,95
6–12	35,36	4,05
13–18	33,53	4,93
Uzrast roditelja		
do 34	35,67	3,76
35–44	35,16	4,05
45–54	33,89	4,84
55 i više	34,95	4,93

^{xv} **Povezanost strukture porodice i sreće**

Na osnovu analize varijanse može se zaključiti da razlika u sreći porodice ne postoji između porodica u odnosu na:

- njihov bračni status (brak ili vanbračna zajednica, razvedeni roditelji, udovac/ica), $F(3,586) = 2,42$, $p = .07$;
- niti u odnosu na to da li se radi o nuklearnoj porodici ili proširenom domaćinstvu, $F(1,598) = .93$, $p = .33$.

Statistički značajna razlika, ali veoma malog intenziteta, postoji između porodica u kojima roditelj dece živi sa i bez partnera, $F(1,598) = 4,36$, $p < .05$, $\eta^2 = .01$, pri čemu su nešto srećnije porodice u kojima partneri

žive zajedno ($M = 35,23$, $SD = 34,38$), u odnosu na porodice u kojima partner živi sam ($M = 34,38$, $SD = 4,84$).

Blaga povezanost postoji između broja članova domaćinstva i sreće porodica $r(N = 600) = .12$, $p < .01$, ali ne postoji statistički značajna povezanost između broja dece u porodici i sreće porodice, $r(N = 600) = -.02$, $p = .71$.

^{xvi} **Povezanost tipa naselja, opštine i regije i sreće**

Na osnovu analize varijanse možemo da zaključimo da ne postoji statistički značajna razlika u sreći porodica između stanovnika urbanih i ruralnih naselja, niti između stanovnika opština različite razvijenosti, ali postoji između regija, mada razlika nije relevantnog intenziteta.

Tabela A15a Rezultati analize varijanse, pri čemu je nezavisna varijabla sreća porodice

	F	dfb	dfw	sig.	η^2
Tip naselja	.65	1	598	.421	.00
Razvijenost opštine	2,45	1	596	.063	.01
Regija	6,10	3	596	.000	.03

Tabela A15b Prikaz skora na skali sreće u odnosu na regije Srbije

	M	SD
Beograd	34,83	3,79
Vojvodina	34,17	4,57
Južna i Istočna Srbija	34,70	4,66
Šumadija i Zapadna Srbija	36,03	3,86

^{xvii} **Tabela A17. Učestalost odgovora koji se odnose na zdravstveno stanje dece i roditelja**

	N	%
Zdravstveno stanje dece		
Veoma loše	0	0,0
Loše	1	0,2
Osrednje	22	3,7
Dobro	142	23,7
Veoma dobro	435	72,5
Zdravstveno stanje roditelja		
Veoma loše	15	2,5
Loše	41	6,8
Osrednje	156	26,0
Dobro	254	42,3
Veoma dobro	134	22,3

^{xviii} **Povezanost zdravstvenog statusa i osnovnih demografskih varijabli**

U sledećoj tabeli prikazani su rezultati statistički značajnih hi-kvadrat testova povezanosti demografskih varijabli i zdravstvenog statusa roditelja i deteta.

Tabela A18a Rezultati hi-kvadrat testova između zdravstvenog statusa roditelja i demografskih varijabli

	χ^2	df	N	sig.	Cramer's V
Obrazovanje	30.33	3	600	.000	.23
Uzrast roditelja	63–08	3	600	.000	.32

Tabela A18b Povezanost zdravstvenog statusa roditelja i obrazovanja i uzrasta roditelja

	Loše		Dobro		Ukupno	
	N	%	%	%	N	%
Obrazovanje						
Osnovna i nezavršena osnovna škola	47	58,1	34	42,0	81	100,0
Srednja škola	121	35,9	216	64,1	337	100,0
Viša škola	23	30,2	53	69,7	76	100,0
Fakultet	21	19,8	85	80,2	106	100,0
Uzrast roditelja						
do 34	31	20,1	123	79,9	154	100,0
35–44	69	27,8	179	72,2	248	100,0
45–54	60	52,1	55	47,8	115	100,0
55 i više	52	62,6	31	37,3	83	100,0

^{xix} **Povezanost zdravstvenog statusa i sreće porodice**

Na osnovu hi-kvadrat testa može se zaključiti da postoji povezanost između sreće porodice i percipiranog zdravstvenog statusa roditelja, $\chi^2(2, N = 600) = 25,92$, $p < .001$, Cramer's V iznosi .21, kao i između sreće porodice i percipiranog zdravstvenog statusa deteta, $\chi^2(2, N = 600) = 11,20$, $p < .01$, Cramer's V iznosi .14.

Tabela A19. Povezanost sreće i procenjenog zdravstvenog stanja

	Nesrećne		Delimično srećne		Srećne		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Procenjeno subjektivno zdravlje roditelja								
Loše	42	19,8	50	23,6	120	56,6	212	100,0
Dobro	28	7,2	74	19,1	286	73,7	388	100,0
Procenjeno subjektivno zdravlje dece								
Loše	7	30,4	7	30,4	9	39,1	23	100,0
Dobro	63	10,9	117	20,3	397	68,8	577	100,0

Na osnovu hi-kvadrat testa, i na osnovu odgovora prikupljenih u okviru petog kruga VWS, može se zaključiti da postoji povezanost sreće i percipiranog zdravlja, $\chi^2(2, N = 1180) = 216,21$, $p < .001$, Cramer's V iznosi .43.

^{xx} Korelacija sreće i zdravlja

Korelacija između procenjenog zdravlja roditelja i sreće iznosi $r(N = 600) = .29, p < .001$, a između procenjenog zdravlja dece i sreće iznosi $r(N = 600) = .20, p < .001$.

^{xxi} Tabela A20a Učestalost odgovora koji se odnose na socijalnu podršku

	1		2		3		4		5	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Roditelji	81	13,5	16	2,7	45	7,5	99	16,5	359	59,8
Braća i sestre	83	13,8	19	3,2	45	7,5	135	22,5	318	53,0
Drugi rođaci	107	17,8	61	10,2	166	27,7	154	25,7	112	18,7
Komovi	108	18,0	36	6,0	75	12,5	159	26,5	222	37,0
Prijatelji	42	7,0	39	6,5	107	17,8	199	33,2	213	35,5
Komšije	98	16,3	57	9,5	136	22,7	168	28,0	141	23,5

1+2		3		4+5	
N	%	N	%	N	%
97	16,2	45	7,5	458	76,3
102	17,0	45	7,5	453	75,5
168	28,0	166	27,7	266	44,4
144	24,0	75	12,5	381	63,5
81	13,5	107	17,8	412	68,7
155	25,8	136	22,7	309	51,5

Tabela A20b Učestalost podrške članova porodice i drugih aktera

	Ne		Da	
	N	%	N	%
Porodica	60	10,0	540	90,0
Ostali	95	15,8	505	84,2

^{xxii} Na osnovu analize varijanse za ponovljena merenja, uz *Bonferroni post-hoc* test, možemo zaključiti da postoji razlika u meri u kojoj se roditelji u Srbiji oslanjaju na različite osobe van porodice, *Wilks' Λ* iznosi .54, $F(5,595) = 98,15, p < .001$. Aritmetičke sredine za grupe i standardne devijacije prikazane su u okviru Tabele A21.

Tabela 21. Aritmetičke sredine i standardne devijacije na skoru socijalne podrške

	M	SD
Roditelji	4,59	1,31
Braća i sestre	4,38	1,37
Drugi rođaci	3,37	1,46
Komovi	3,85	1,54
Prijatelji	3,86	1,19
Komšije	3,35	1,39

^{xxiii} **Tabela A22.** Struktura porodica u odnosu na broj izvora podrške

	N	%
0	22	3,7
1	45	7,5
2	81	13,5
3	94	15,7
4	118	19,7
5	122	20,3
6	118	19,7

^{xxiv} **Povezanost primanja porodice i socijalne podrške**

Analiza varijanse uz *Bonferroni post-hoc* test upućuje na to da porodice u kojima su oba roditelja zaposlena imaju viši stepen socijalne podrške od ostalih roditelja, mada je efekat malog intenziteta, $F(2,448) = 5,27, p < .01, \eta^2 = .02$

Tabela A23a Aritmetičke sredine i standardne devijacije skale socijalne podrške u odnosu na primanja porodice

	M	SD
Nema primanja	22,61	6,20
Jedno primanje	22,76	5,49
Dva primanja	24,27	4,41

Razlike u odnosu primanja postoje kada posmatramo u kojoj meri roditelji mogu da se oslone na svoje roditelje, braću i sestre i prijatelje, dok ne postoji statistički značajna razlika u odnosu na to u kojoj meri mogu da se oslone na kumove i komšije i druge rođake.

Tabela A23b Analiza varijanse, pri čemu su zavisne varijable pojedinačni aspekti socijalne podrške, a nezavisna nivo primanja.

	Nema primanja		Jedno primanje		Dva primanja		F	dfb	dfw	sig.	η^2
	M	SD	M	SD	M	SD					
Roditelji	4,36	1,46	4,47	1,31	4,75	1,24	3,22	2	448	.041	.01

Braća i sestre	4,06	1,99	4,27	1,33	4,58	1,25	4,05	2	448	.018	.02
Prijatelji	3,47	1,40	3,74	1,23	4,01	1,08	4,89	2	448	.008	.02

Analiza varijanse uz *Bonferroni post-hoc* test upućuje na to da porodice u kojima roditelj ima osnovnu ili nezavršenu osnovnu školu smatraju da u većoj meri mogu da se oslone na svoje roditelje u odnosu na druge porodice, $F(3,596) = 3,29$, $p < .05$, $\eta^2 = .02$.

Tabela A23c Aritmetičke sredine i standardne devijacije socijalne podrške od strane roditelja u zavisnosti od obrazovanja ispitanika

	M	SD
Osnovna i nezavršena osnovna	4,98	1,60
Srednja	4,55	1,27
Viša	4,36	1,34
Fakultet	4,59	1,10

Analiza varijanse uz *Bonferroni post-hoc* test upućuje na to da porodice u kojima roditelji imaju 35–44 godine u većoj meri mogu da računaju na podršku prijatelja u odnosu na druge porodice, $F(3,596) = 7,14$, $p < .001$, $\eta^2 = .04$.

Tabela A23d Aritmetičke sredine i standardne devijacije socijalne podrške od strane prijatelja u zavisnosti od uzrasta ispitanika

	M	SD
do 34	3,83	1,25
35–44	4,07	.96
45–54	3,75	1,33
55 i više	3,41	1,36

^{xxv} **Tabela A24. Struktura emocionalne podrške koju roditelji najčešće koriste**

	N	%
Nemam sa kim da podelim	40	6,7
Roditelji	58	9,7
Brat/sestra	56	9,3
Drugi rođaci	8	1,3
Kumovi i prijatelji	57	9,5
Komšije	11	1,8
Partner	351	58,5
NP	19	3,2

^{xxvi} **Povezanost emocionalne podrške i demografskih varijabli**

Na osnovu hi-kvadrat testa može se zaključiti da se porodice koje žive u ruralnim naseljima češće oslanjaju na svoje roditelje i braću i sestre u odnosu na porodice u urbanim naseljima, dok se porodice koje žive u urbanim naseljima češće oslanjaju na partnera u smislu emocionalne podrške, $\chi^2(6, N = 581) = 13,78$, $p < .05$, *Cramer's V* iznosi .15.

Tabela A25a Učestalost različitih vodova socijalne podrške u zavisnosti od tipa naselja

	Urbano		Ruralno	
	N	%	N	%
Ni sa kim	23	6,1	17	8,3
Roditelji	28	7,4	30	14,7
Braća i sestre	33	8,8	23	11,3
Drugi rođaci	7	1,9	1	0,5
Komovi, prijatelji	38	10,1	19	9,3
Komšije	6	1,6	5	2,5
Partner	242	64,2	109	53,4
UKUPNO	377	100,0	204	100,0

Na osnovu hi-kvadrat testa može se zaključiti da postoji povezanost uzrasta roditelja i strukture emocionalne podrške, $\chi^2(18, N = 581) = 67,67, p < .001$, *Cramer's V* iznosi .20.

Tabela A25b Povezanost uzrasta roditelja i strukture emocionalne podrške

	do 34		35–44		45–54		55 i više	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Ni sa kim	5	3,3	14	5,8	14	12,6	7	9,1
Roditelji	25	16,4	24	10,0	5	4,5	4	5,2
Braća i sestre	10	6,6	22	9,1	8	7,2	16	20,8
Drugi rođaci	0	0,0	3	1,2	1	0,9	4	5,2
Komovi, prijatelji	8	5,3	25	10,4	17	15,3	7	9,1
Komšije	0	0,0	3	1,2	3	2,7	5	6,5
Partner	104	68,4	150	62,2	63	56,8	34	44,2
UKUPNO	152	100,0	241	100,0	111	100,0	77	100,0

^{xxvii} **Tabela A26.** Struktura instrumentalne podrške u smislu čuvanja dece

	N	%
Nemam ko da mi pričuva decu	125	20,8
Roditelji	340	56,7
Brat/sestra	34	5,7
Drugi rođaci	32	5,3
Kumovi i prijatelji	14	2,3
Komšije	27	4,5
NP	28	4,7

xxviii **Povezanost instrumentalne podrške i demografskih varijabli**

Na osnovu hi-kvadrat testa može se zaključiti da postoji povezanost tipa naselja i instrumentalne podrške, $\chi^2(5, N = 580) = 13,23$, $p < .05$, *Cramer's V* iznosi .15.

Tabela A27. Povezanost tipa naselja i podrške

	Urbano		Ruralno	
	N	%	N	%
Nikome	91	24,3	34	17,3
Roditelji	205	54,7	135	68,5
Braća i sestre	23	6,1	11	5,6
Drugi rođaci	27	7,2	5	2,5
Komovi, prijatelji	11	2,9	3	1,5
Komšije	18	4,8	9	4,6
UKUPNO	375	100	197	100

xxix **Tabela A28.** Članstvo dece u formalnim grupama

	N	%
Da	240	40,0
Ne	360	60,0

xxx **Povezanost sreće i socijalne podrške**

Na osnovu hi-kvadrat testa može se zaključiti da postoji statistički značajna i relevantna povezanost između sreće i percipirane podrške od strane roditelja, $\chi^2(4, N = 600) = 25,31$, $p < .001$, *Cramer's V* iznosi .15; od strane braće i sestara, $\chi^2(4, N = 600) = 21,16$, $p < .001$, *Cramer's V* iznosi .13; od strane prijatelja, $\chi^2(4, N = 600) = 25,31$, $p < .001$, *Cramer's V* iznosi .15; kumova, $\chi^2(4, N = 600) = 25,31$, $p < .001$, *Cramer's V* iznosi .15 i podrške šire porodice, $\chi^2(4, N = 600) = 15,66$, $p < .001$, *Cramer's V* iznosi .11. Statistički značajna povezanost ne postoji između percipirane podrške od strane komšija i sreće, $\chi^2(4, N = 600) = 8,11$, $p = .09$.

Tabela A29. Povezanost sreće porodice i socijalne podrške

	Nesrećne		Delimično srećne		Srećne	
	N	%	N	%	N	%
Roditelji						
Nema podrške	25	35,7	21	16,9	51	12,6
Nisam siguran	5	7,1	12	9,7	28	6,9
Ima podrške	40	57,1	91	73,4	327	80,5
Braća i sestre						
Nema podrške	16	22,9	23	18,5	63	15,5
Nisam siguran	12	17,1	14	11,3	19	4,7
Ima podrške	42	60,0	87	70,2	324	79,8
Šira porodica						

Nema podrške	30	42,9	42	33,9	96	23,6
Nisam siguran	20	28,6	31	25,0	115	28,3
Ima podrške	20	28,6	51	41,1	195	48,0
Kumovi						
Nema podrške	27	38,6	33	26,6	84	20,7
Nisam siguran	10	14,3	14	11,3	51	12,6
Ima podrške	33	47,1	77	62,1	271	66,7
Prijatelji						
Nema podrške	13	18,6	22	17,7	46	11,3
Nisam siguran	22	31,4	21	16,9	64	15,8
Ima podrške	35	50,0	81	65,3	296	68,7
Komšije						
Nema podrške	22	31,4	42	33,9	91	22,4
Nisam siguran	13	18,6	36	21,0	97	23,9
Ima podrške	35	50,0	56	45,2	218	53,7
UKUPNO	70	100,0	124	100,0	406	100,0

^{xxxi} Povezanost sreće i obima dostupne podrške

Na osnovu hi-kvadrat testa može se zaključiti da su porodice koje imaju veći broj izvora podrške srećnije od porodica koje imaju manje socijalne podrške, $\chi^2(2, N = 600) = 22,49, p < .001$, *Cramer's V* iznosi .19.

Tabela A30. Povezanost socijalne podrške i sreće

	Nesrećne		Delimično srećne		Srećne	
	N	%	N	%	N	%
0–2	33	47,1	31	25,0	84	20,7
3–6	37	52,9	93	75,0	322	79,3
UKUPNO	70	100,0	124	100,0	406	100,0

^{xxxii} Povezanost sreće i emocionalne podrške

Na osnovu hi-kvadrat testa može se zaključiti da su porodice srećnije ukoliko ono što ih muči mogu da podele sa partnerom ili sa svojim roditeljima, a u najmanjoj meri su srećne porodice koje mogu da probleme podele samo sa komšijama ili gde roditelji nemaju sa kim da podele probleme, $\chi^2(4, N = 581) = 29,32, p < .001$, *Cramer's V* iznosi .16.

Tabela A31. Povezanost sreće i emocionalne podrške

	Nesrećne		Delimično srećne		Srećne	
	N	%	N	%	N	%
Nemam sa kim da podelim	14	27,5	15	29,4	22	43,1
Rođaci, kumovi i prijatelji, komšije	16	13,2	32	26,4	73	60,3
Roditelji, partner	34	8,3	72	17,6	303	74,1

^{xxxiii} Povezanost sreće i raspoložive podrške za čuvanje deteta

Na osnovu hi-kvadrat testa može se zaključiti da ne postoji statistički značajna povezanost u vezi s tim da li roditelji imaju kome da ostave dete ili ne, $\chi^2(10, N = 600) = 15,73, p = .11$.

^{xxxiv} **Povezanost sreće i pripadnosti dece organizovanim grupama**

Na osnovu hi-kvadrat testa možemo da zaključimo da ne postoji statistički značajna povezanost sreće i pripadnosti dece organizovanim (formalnim ili neformalnim) grupama, $\chi^2(2, N = 600) = .73, p = .69$.

^{xxxv} **Tabela A32. Učestalost provođenja zajedničkog vremena sa decom**

	N	%
Nikada	2	0,3
Jednom mesečno ili ređe	3	0,5
Nekoliko puta mesečno	11	1,8
Nekoliko puta nedeljno	65	10,8
Skoro svaki dan	519	86,5

^{xxxvi} **Tabela A33. Učestalost zajedničkih aktivnosti**

	Da		Ne	
	N	%	N	%
Razgovor pred spavanje ili čitanje priča	403	67,2	197	32,8
Odlazak u park ili igralište	441	73,5	159	26,5
Sport ili hobi sa decom	233	38,8	367	61,2
Koncert, bioskop, javni događaj	168	28,0	432	72,0

^{xxxvii} **Tabela A34. Učestalost zajedničkih obroka**

	N	%
Nikada	1	0,2
Jednom mesečno	2	0,3
Nekoliko puta mesečno	14	2,3
Nekoliko puta nedeljno	54	9,0
Skoro svaki dan	529	88,2

^{xxxviii} **Tabela A35. Učestalost čuvanja kućnog ljubimca**

	N	%
Ne	240	40,0
Da	360	60,0

^{xxxix} **Povezanost učestalosti provođenja slobodnog vremena sa decom i sreće porodice**

Kada se učestalost provođenja vremena sa decom grupiše u dihotomnu varijablu sa dve kategorije (svakog dana, ostalo), povezanost zajedničkog provođenja vremena i sreće nije statistički značajna, $\chi^2(2, N = 600) = 3,03, p = .22$. Ipak, ovakva povezanost, mada slabog intenziteta, može se identifikovati

kada se posmatra linearna korelacija provođenja vremena sa detetom i sreće porodice $r(N = 600) = .11$, $p < .05$.

^{xi} **Povezanost bavljenja zajedničkim aktivnostima i sreće porodice**

Na osnovu hi-kvadrat testa može se zaključiti da povezanost ne postoji između sreće porodice i učestalosti razgovora pred spavanje ili čitanje priča, $\chi^2(2, N = 600) = 1,88$, $p = .39$, odlaska u park ili igralište, $\chi^2(2, N = 600) = 4,05$, $p = .13$ i zajedničkog bavljenja sportom ili nekim hobijem dece, $\chi^2(2, N = 600) = 3,63$, $p = .16$.^{xi} Blaga povezanost postoji između posete javnim događajima i sreće porodice, $\chi^2(2, N = 600) = 7,65$, $p < .05$, *Cramer's V* iznosi .11.

Tabela A36. Povezanost učestvovanja u zajedničkim aktivnostima i sreće porodice

	Nesrećne		Delimično srećne		Srećne		UKUPNO	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Ne	59	13,7	93	21,5	280	64,8	432	100,0
Da	11	6,5	31	18,5	126	75,0	168	100,0

^{xli} **Povezanost sreće porodice i broja zajedničkih aktivnosti roditelja i dece**

Na osnovu hi-kvadrat testa može se zaključiti da povezanost postoji između sreće porodice i broja različitih aktivnosti u kojima deca i roditelji učestvuju, $\chi^2(8, N = 600) = 23,60$, $p < .01$, *Cramer's V* iznosi .14.

Tabela A37. Povezanost broja različitih aktivnosti u kojima deca i roditelji zajedno učestvuju i sreće porodica

	Nesrećne		Delimično srećne		Srećne	
	N	%	N	%	N	%
0	7	10,0	8	6,5	6	1,5
1	24	34,3	42	33,9	128	31,5
2	20	28,6	39	31,5	124	30,5
3	16	22,9	21	16,9	86	21,2
4	3	4,3	14	11,3	62	15,3
Ukupno	70	100,0	124	100,0	406	100,0

^{xlii} **Povezanost zajedničkog obedovanja i sreće porodice**

Na osnovu hi-kvadrat testa može se zaključiti da su porodice koje imaju zajedničke obroke skoro svakog dana srećnije nego druge porodice, $\chi^2(2, N = 600) = 18,61$, $p < .001$, *Cramer's V* iznosi .18.

Tabela A38. Povezanost zajedničkog obedovanja i sreće porodica

	Nesrećne		Delimično srećne		Srećne	
	N	%	N	%	N	%
Nekoliko puta nedeljno i ređe	19	27,1	15	12,1	37	9,1
Skoro svaki dan	51	72,9	109	87,9	369	90,9
UKUPNO	70	100,0	124	100,0	406	100,0

^{xliii} **Tabela A39.** Učestalost odgovora vezanih za procenu porodičnih odnosa

	1		2		3		4		5	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Članovi moje porodice nisu posebno bliski	403	67,2	50	8,3	20	3,3	45	7,5	82	13,7
Deca i ja se dobro razumemo	4	0,7	3	0,5	14	2,3	121	20,2	458	76,3
Atmosfera u našoj porodici je zategnuta	423	70,5	62	10,3	47	7,8	33	5,5	35	5,8
Deca često razgovaraju sa nama o svemu što ih muči	23	3,8	10	1,7	36	6,0	149	24,8	382	63,7
U našoj porodici svako radi šta hoće i kada hoće bez dogovaranja sa drugim članovima porodice	418	69,7	89	14,8	45	7,5	19	3,2	29	4,8
Majka je u našoj porodici pre svega odgovorna za vaspitavanje dece	33	5,5	18	3,0	70	11,7	103	17,2	376	62,7
U našoj porodici roditelji postavljaju pravila i svako mora da ih se bez izuzetka pridržava	78	13,0	61	10,2	111	18,5	149	24,8	201	33,5
Otac i majka u našoj porodici u podjednako meri provode vreme sa detetom	61	10,2	42	7,0	74	12,3	146	24,3	277	46,2
U našoj porodici su rasprave i svađe česte	426	71	85	14,2	39	6,5	34	5,7	16	2,7

	1+2		3		4+5	
	N	%	N	%	N	%
Članovi moje porodice nisu posebno bliski	453	75,5	20	3,3	127	21,2
Deca i ja se dobro razumemo	7	1,2	14	2,3	579	96,5
Atmosfera u našoj porodici je zategnuta	485	80,8	47	7,8	68	11,3
Deca često razgovaraju sa nama o svemu što ih muči	33	5,5	36	6,0	531	88,5
U našoj porodici svako radi šta hoće i kada hoće bez dogovaranja sa drugim članovima porodice	507	84,5	45	7,5	48	8,0
Majka je u našoj porodici pre svega odgovorna za vaspitavanje dece	51	8,5	70	11,7	479	79,9
U našoj porodici roditelji postavljaju pravila i svako mora da ih se bez izuzetka pridržava	139	23,2	111	18,5	350	58,3
Otac i majka u našoj porodici u podjednako meri provode vreme sa detetom	103	17,2	74	12,3	423	70,5
U našoj porodici su rasprave i svađe česte	511	85,2	39	6,5	50	8,4

^{xliv} **Tabela A40.** Stavovi prema načinu vaspitavanja dece

	1		2		3		4		5	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Zabrane	76	12,7	55	9,2	91	15,2	198	33,0	180	30,0
Razgovor	2	0,3	0	0,0	6	1,0	51	8,5	541	90,2
Prodrmusati	425	70,8	71	11,8	42	7,0	39	6,5	23	3,8
Podviknuti	81	13,5	74	12,3	123	20,5	199	33,2	123	20,5
Izgrđiti	101	16,8	49	8,2	97	16,2	180	30,0	173	28,8
Čušnuti	420	70,0	80	13,3	39	6,5	39	6,5	22	3,7
Istući	532	88,7	35	5,8	21	3,5	7	1,2	5	0,8

1+2		3		4+5	
N	%	N	%	N	%
131	21,9	91	15,2	378	63,0
2	0,3	6	1,0	592	98,7
496	82,6	42	7,0	62	10,3
155	25,8	123	20,5	322	53,7
150	25,0	97	16,2	353	58,8
500	83,3	39	6,5	61	10,2
567	94,5	21	3,5	12	2,0

^{xlv} **Tabela A41.** Učestalost indikatora stavova prema disciplinovanju dece

	N	%
Psihičko kažnjavanje		
0	28	4,7
1	85	14,2
2	182	30,3
3	305	50,8
Blago fizičko kažnjavanje		
0	437	72,8
1	122	20,3
2	41	6,8
Teško fizičko kažnjavanje		
0	567	94,5
1	33	5,5

^{xlvi} **Rezultat hi-kvadrat testa između indikatora porodičnog funkcionisanja i sreće porodica**

Ukoliko se posmatra povezanost varijabli koje se odnose na roditeljstvo i porodično funkcionisanje sa srećom, na osnovu hi-kvadrat testa može se zaključiti da su sa srećom porodice povezani intenzitet konflikta u porodici, $\chi^2(4, N = 600) = 39,24$, $p < .001$, *Cramer's V* iznosi .18, i kvalitet odnosa roditelja i dece, $\chi^2(4, N = 600) = 19,94$, $p < .01$, *Cramer's V* iznosi .13, dok partnersko roditeljstvo, $\chi^2(4, N = 600) = 7,59$, $p = .11$, i način funkcionisanja, $\chi^2(4, N = 600) = 7,78$, $p = .10$ nisu statistički značajno povezani sa srećom porodice.

Tabela A42. Povezanost indikatora porodičnog funkcionisanja i sreće porodica

	Nesrećne		Delimično srećne		Srećne		UKUPNO	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Konflikti i porodična atmosfera								
Nema konflikta	31	8,4	70	19,1	266	72,5	367	100,0
Blag konflikt	17	11,9	26	18,2	100	69,9	143	100,0
Umeren do izražen konflikt	11	17,7	19	30,6	32	51,6	62	100,0
Izražen konflikt	11	39,3	9	32,1	8	28,6	28	100,0
Odnos sa decom								
Poremećeni odnosi	5	50,0	2	20,0	3	30,0	10	100,0
Dobri odnosi	12	17,1	18	25,7	40	57,1	70	100,0
Odlični odnosi	53	10,2	104	20,0	363	69,8	520	100,0

^{xlvi} **Rezultati logističke regresije sa srećom porodice kao kriterijumskom i indikatorom konflikta kao prediktorskom varijablom**

Na osnovu binarne logističke regresije gde je kriterijumska varijabla sreća porodice (0 = srećna, 1 = nesrećna), a prediktor kategorička varijabla indikatora konflikta u porodici, može se zaključiti da konflikt značajno utiče na sreću porodice (Tabela 48).

Tabela A43. Rezultati logističke regresije sa srećom porodice kao kriterijumskom i indikatorom konflikta kao prediktorskom varijablom

	B	SE	Wald (df)	Exp(B), (95% C.I.)
Nema konflikta			27,81(3)**	
Blag konflikt	.38	.32	1,36 (1)	1,46(.77, 2,75)
Umeren do izražen konflikt	1,08	.40	7,40 (1)**	2,95 (1,35, 6,43)
Izražen konflikt	2,47	.50	24,18 (1)**	11,80 (4,41, 31,55)
Konstanta	-2,15	.19		

*p < .05. **p < .01

$R^2 = .10$ (Nagelkerke R^2), Model $\chi^2(3, N = 476) = 27.03$, $p < .001$.

^{xlvi} **Rezultati logističke regresije sa srećom porodice kao kriterijumskom i pojedinačnim indikatorima konflikta kao prediktorskim varijablama**

Na osnovu binarne logističke regresije gde je kriterijumska varijabla sreća porodice (0 = srećna, 1 = nesrećna), a prediktori kontinuirane varijable koje predstavljaju indikatore konflikta u porodici (bliskost članova, napeta atmosfera, česte rasprave i svađe), može se zaključiti da su značajni indikatori sreće porodice atmosfera u porodici i učestalost rasprava i svađa, dok bliskost članova porodice nije indikativna za sreću (Tabela 49).

Tabela A44. Rezultati logističke regresija sa srećom porodice kao kriterijumskom i pojedinačnim indikatorima konflikta kao prediktorskim varijablama

	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>Wald (df)</i>	<i>Exp(B), (95% C.I.)</i>
Ne postoji bliskost članova	-.04	.10	.17 (1)	.96 (.80, 1,16)
Zategnuta atmosfera	.36	.10	12,78(1)**	1,44 (1,18, 1,86)
Učestale svađe i rasprave	.39	.11	11,62(1)**	1,47 (1,18, 1,85)
Konstanta	-3,00	.30		

*p <.05. **p <.01

$R^2 = .11$ (Nagelkerke R^2), Model $\chi^2(3, N=476) = 30.69, p < .001$.

^{xlix} **Rezultat hi-kvadrat testa između indikatora konflikta u porodici i sreće porodice na uzorku porodica sa decom uzrasta 13–18 godina**

Na osnovu hi-kvadrat testa može se zaključiti da je postojanje konflikta u porodici kao indikator porodičnih odnosa statistički značajno povezano sa srećom u porodicama adolescenata, odnosno kada su deca uzrasta 13–18 godina, $\chi^2(6, N = 138) = 29,50, p < .001$, Cramers' V iznosi .33.

Tabela A45. Povezanost indikatora konflikta u porodici i sreće porodica na uzorku porodica sa decom uzrasta 13–18 godina (N = 138).

	Nesrećne		Delimično srećne		Srećne		UKUPNO	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Nema konflikta	10	12,5	18	22,5	52	65,0	80	100,0
Blag konflikt	3	9,4	6	18,8	23	71,9	32	100,0
Umeren do izražen konflikt	3	20,0	8	53,3	4	26,7	15	100,0
Izražen konflikt	7	63,6	2	18,2	2	18,2	11	100,0

ⁱ **Rezultati logističke regresije sa srećom porodice kao kriterijumskom i indikatorom konflikta kao prediktorskom varijablom na uzorku porodica sa decom uzrasta 13–18 godina**

Na osnovu binarne logističke regresije gde je kriterijumska varijabla sreća porodice (0 = srećna, 1 = nesrećna), a prediktor kategorička varijabla indikatora konflikta u porodici na uzorku porodica sa decom uzrasta 13–18 godina, može se zaključiti da konflikt značajno utiče na sreću porodice.

Tabela A46. Rezultati logističke regresije sa srećom porodice kao kriterijumskom i indikatorom konflikta kao prediktorskom varijablom

	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>Wald (df)</i>	<i>Exp(B), (95% C.I.)</i>
Nema konflikta			14,31 (3)**	
Blag konflikt	-.390	.70	.30(1)	.68 (.17,2,70)
Umeren do izražen konflikt	1,36	.84	2,64(1)	3,90(.75,20,16)
Izražen konflikt	2,90	.87	11,05(1)**	18,20 (3,29, 100,73)
Konstanta	-1,65	.35		

*p <.05. **p <.01

$R^2 = .24$ (Nagelkerke R^2), Model $\chi^2(3, N = 104) = 17,42, p < .01$.

ⁱⁱ **Rezultati logističke regresije sa srećom porodice kao kriterijumskom i indikatorom odnosa roditelja i dece kao prediktorskom varijablom**

Na osnovu binarne logističke regresije gde je kriterijumska varijabla sreća porodice (0 = srećna, 1 = nesrećna), a prediktor kategorička varijabla indikatora odnosa roditelja i dece, može se zaključiti da kvalitet odnosa dece i roditelja značajno utiče na sreću porodice.

Tabela A47. Rezultati logističke regresije sa srećom porodice kao kriterijumskom i indikatorom odnosa roditelja i dece kao prediktorskom varijablom

	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>Wald (df)</i>	<i>Exp(B), (95% C.I.)</i>
Odlični odnosi			13,71 (2)**	
Dobri odnosi	.72	.36	3,99 (1)*	2,06 (1,01,4,16)
Poremećeni odnosi	2,44	.75	10,68 (1)**	11,42 (2,65, 49,16)
Konstanta	-1,92	.15		

*p <.05. **p <.01

$R^2 = .05$ (Nagelkerke R^2), Model $\chi^2(2, N = 476) = 13,42, p < .01$.

iii Rezultati logističke regresije sa srećom porodice kao kriterijumskom i indikatorima odnosa roditelja i dece kao prediktorskim varijablama

Na osnovu binarne logističke regresije gde je kriterijumska varijabla sreća porodice (0 = srećna, 1 = nesrećna), a prediktori kontinuirane varijable koje predstavljaju indikatore odnosa roditelja i dece može se zaključiti da za sreću porodice nije važno da li roditelji i deca razgovaraju o svemu što decu muči nego u kojoj se meri razumeju.

Tabela A48. Rezultati logističke regresije sa srećom porodice kao kriterijumskom i indikatorom odnosa roditelja i dece kao prediktorskom varijablom

	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>Wald (df)</i>	<i>Exp(B), (95% C.I.)</i>
Razgovaraju o svemu	-.13	.13	1,03(1)	.88 (.69, 1,13)
Razumevanje	-.44	.19	5,42(1)	.
Konstanta	-3,00	.30		

*p <.05. **p <.01

$R^2 = .11$ (Nagelkerke R^2), Model $\chi^2(3, N = 476) = 30,69, p < .001$.

iiii Rezultati logističke regresije sa srećom porodice kao kriterijumskom i provođenjem vremena sa decom kao prediktorskom varijablom

Na osnovu binarne logističke regresije gde je kriterijumska varijabla sreća porodice (0 = srećna, 1 = nesrećna), a prediktor podjednako provođenje vremena oba roditelja sa decom, može se zaključiti da to da li roditelji podjednako provode vreme sa decom ili ne značajno utiče na sreću porodice.

Tabela A49. Rezultati logističke regresije sa srećom porodice kao kriterijumskom i provođenjem vremena sa decom kao prediktorskom varijablom

	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>Wald (df)</i>	<i>Exp(B), (95% C.I.)</i>
Provode jednako vreme sa detetom			6,49 (2)*	
Nema pravila	.40	.40	.97 (1)	1,49 (.68, 3,26)
Ne provode vreme podjednako	.79	.32	6,29(1)*	2,20 (1,19, 4,08)
Konstanta	-1,96	.16		

*p <.05. **p <.01

$R^2 = .05$ (Nagelkerke R^2), Model $\chi^2(2, N = 476) = 13,42, p < .01$.

liv Povezanost partnerskog roditeljstva i sreće porodica na uzrastu dece od 6 do 12 godina

Na osnovu hi-kvadrat testa, na poduzorku dece uzrasta od 6 do 12 godina, možemo zaključiti da je partnersko roditeljstvo značajno povezano sa srećom porodica, $\chi^2(4, N = 232) = 13,38, p < .05$, Cramer's V iznosi .17.

Tabela A50. Povezanost partnerskog roditeljstva i sreće porodica na uzrastu dece od 6 do 12 godina

	Nesrećne		Delimično srećne		Srećne		UKUPNO	
	N	%	N	%	N	%	N	%
0	7	11,9	19	32,2	33	55,9	59	100,0
1	16	10,3	24	15,4	116	74,4	156	100,0
2	0	0,0	1	5,9	16	94,1	17	100,0

^{iv} **Povezanost sreće i stava roditelja prema načinu vaspitavanja dece**

Na osnovu hi-kvadrat testa možemo zaključiti da povezanost postoji između stava roditelja prema **vikanju na dete** i sreće porodica, $\chi^2(4, N = 600) = 15,22, p < .01$, *Cramer's V* iznosi .11.

Tabela A51. Povezanost sreće i stava roditelja prema vikanju na dete

	Nesrećne		Delimično srećne		Srećne	
	N	%	N	%	N	%
Ne slažem se	48	9,7	100	20,2	348	70,2
Niti sa slažem niti ne slažem	7	16,7	8	19,0	27	64,3
Slažem se	15	24,2	16	25,8	31	50,0

^{lvi} **Povezanost načina vaspitanja dece i sreće porodica na uzrastu 6-12 godina**

Povezanost između sreće porodice i stava prema blagom fizičkom kažnjavanju javlja se samo kod porodica koje imaju dete uzrasta 6–12 godina, $\chi^2(4, N = 232) = 9,56, p < .01$, *Cramer's V* iznosi .15.

Tabela A52. Povezanost sreće i stava roditelja prema blagom fizičkom kažnjavanju

	Nesrećne		Delimično srećne		Srećne		UKUPNO	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Ne slažem se	21	10,9	30	15,5	142	73,6	193	100,0
Niti sa slažem niti ne slažem	1	7,7	4	30,8	8	61,5	13	100,0
Slažem se	1	3,8	10	38,5	15	57,7	26	100,0

^{lvii} **Tabela A53.** Učestalost obraćanja za savet u vezi sa odgajanjem deteta i porodičnih odnosa

	N	%
Obratio se	170	28,3
Nije se obratio	430	71,7

^{lviii} **Tabela A54. Učestalost različitih osoba/institucija kojima su se osobe obraćale za pomoć**

	N	%
Roditelji	72	12,0
Braća i sestre	20	3,3
Drugi rođaci	11	1,8
Kumovi i prijatelji	11	1,8
Komšije	5	0,8
Psiholog	40	6,7
Lekar	11	1,8
Psihijatar	4	0,7
Pedagog	4	0,7
Centar za socijalni rad	6	1,0
Vaspitačica, učiteljica	4	0,7
Stručno lice	1	0,2
Savetovališta (za decu, brak i porodicu, mlade)	5	0,8

^{lix} **Tabela A55. Procena korisnosti podrške od strane roditelja koji su se obratili za podršku**

	N	%
Koristan	163	95,9
Nije koristan	7	4,1

^{lx} **Povezanost obraćanja za pomoć i sreće porodica**

Na osnovu hi-kvadrat testa možemo zaključiti da su se porodice koje su umereno srećne nešto češće obraćale za pomoć u vezi sa odgajanjem deteta ili porodičnih odnosa u odnosu na nesrećne i srećne porodice, $\chi^2(2, N = 600) = 8,29, p < .05$, *Cramer's V* iznosi .11.

Tabela A56. Povezanost obraćanja za pomoć i sreće porodica

	Nesrećne		Delimično srećne		Srećne	
	N	%	N	%	N	%
Obratile se za pomoć	18	25,7	48	38,7	104	25,6
Nisu se obratile za pomoć	52	74,3	76	61,3	302	70,2
UKUPNO	70	100,0	124	100,0	406	100,0

^{lxi} **Povezanost nezadovoljene potrebe za podrškom i sreće porodica**

Na osnovu hi-kvadrat testa možemo zaključiti da roditelji iz nesrećnih i umereno srećnih porodica češće navode kako su imali potrebu da se obrate nekome za pomoć ali nisu imali kome: $\chi^2(2, N = 430) = 11,97$, $p < .01$, Cramer's V iznosi .17.

Tabela A57. Povezanost nezadovoljene potrebe za podrškom i sreće porodica

	Nesrećne		Delimično srećne		Srećne	
	N	%	N	%	N	%
Potrebna pomoć a nedostaje	11	21,2	13	17,1	23	7,6
Nije potrebna pomoć	41	78,8	63	82,9	279	92,4
UKUPNO	52	100,0	76	100,0	302	100,0

^{lxii} **Radni status roditelja**

Tabela A58. Struktura porodica u odnosu na radni status roditelja

	Ispitanik		Partner		Partner ¹	
	N	%	N	%	N	%
Zaposlen	245	54,3	335	55,8	259	57,4
Obavlja sezonske i privremene poslove	11	2,4	66	11,0	52	11,5
Nezaposlen	165	36,6	26	4,3	21	4,7
Penzioner	30	6,7	24	4,0	20	4,4
NP	0	0,0	149	24,8	99	22,0

¹ Procenat u odnosu na ukupan broj ispitanika koji žive sa partnerom (N = 451)

^{lxiii} **Tabela A59.** Struktura porodica u odnosu na radni status oba roditelja

	N	%	% ¹
Nema primanja	36	6,0	8,0
Jedno stalno primanje	192	32,0	42,6
Dva stalna primanja	223	37,2	49,4
NP	149	24,8	/

¹ Procenti u odnosu na porodice za koje postoje informacije o radnom statusu oba roditelja

^{lxiv} **Tabela A60.** Učestalost indikatora materijalne deprivacije

	Da		Ne	
	N	%	N	%
Adekvatno sklonište (kirija, krediti, računi, adekvatno grejanje)	396	66,0	204	34,0
Jedan obrok od mesa, ribe ili drugih izvora proteina za dete	505	84,2	95	15,8
Odmor jednom godišnje van mesta stanovanja	307	51,2	293	48,8
Mobilni telefon za dete	299	49,8	301	50,2
Mobilni telefon za dete (u odnosu na decu koja imaju 7 ili više godina)	269	79,4	70	20,6

lxv **Tabela A61. Broj stavki koje porodice mogu da obezbede**

	N	%
0	55	9,2
1	122	20,3
2	183	30,5
3	240	40,0

lxvi **Tabela A62. Cena mobilnog telefona**

	M	SD
Stari telefon	105	31,0
do 5.000	66	19,5
5.000–15.000	62	18,3
15.000–50.000	33	9,7
više od 50.000	3	0,9

lxvii **Povezanost materijalnog statusa i sreće**

Hi-kvadrat test upućuje na to da postoji blaga razlika u sreći porodice na osnovu radnog statusa roditelja, pri čemu su porodice u kojima su roditelji penzioneri u nešto manjoj meri srećne nego ostale porodice, $\chi^2(4, N = 600) = 13,26$, $p < .05$, *Cramer's V* iznosi .11. Ovo ne možemo jednoznačno pripisati radnom statusu zbog toga što je uzrast usko povezan sa zdravstvenim statusom. Sreća nije povezana sa tim da li oba roditelja imaju primanja ili ne, $\chi^2(4, N = 451) = 2,46$, $p = .65$, kao ni sa prihodom porodice po članu domaćinstva, $r(N = 600) = -.03$, $p = .43$.

Tabela A63a Povezanost radnog statusa i sreće

	Nesrećne		Delimično srećne		Srećne	
	N	%	N	%	N	%
Zaposlen	32	10,4	64	20,7	213	68,9
Nezaposlen	24	10,6	55	24,2	148	65,2
Penzioner	14	21,9	5	7,8	45	70,3

Tabela A63b Povezanost strukture primanja u porodici i sreće

	Nesrećne		Delimično srećne		Srećne	
	N	%	N	%	N	%
Nema primanja	4	11,1	7	19,4	25	69,4
Jedno stalno primanje	10	10,4	43	22,4	129	67,2
Dva stalna primanja	22	9,9	37	16,6	164	73,5

Značajna povezanost postoji između sreće porodice i stepena materijalne deprivacije, $\chi^2(6, N = 600) = 37,70$, $p < .001$, *Cramer's V* iznosi .18.

lxviii **Povezanost materijalne deprivacije i sreće**

Multinomijalna logistička regresija ukazuje da mogućnost porodice da plati kiriju, kredite, komunalne račune, i da obezbedi ogrev, predstavlja prediktor sreće, $\chi^2(2, N = 600) = 24,27$, pri čemu $\exp(B)$ iznosi 3,84 ($p < .001$).

^{ix} **Povezanost sreće i posedovanja mobilnog telefona**

Na osnovu hi-kvadrat testa možemo zaključiti da sreća porodice nije povezana sa tim da li dete ima ili nema telefon, $\chi^2(2, N = 339) = 2,50$, $p = .29^{\text{ix}}$, niti sa cenom mobilnog telefona, $\chi^2(2, N = 269) = 4,86$, $p = .56$.

Tabela A64a Povezanost sreće i posedovanja mobilnog telefona

	Nesrećne		Delimično srećne		Srećne	
	N	%	N	%	N	%
Nema telefon	6	8,6	12	17,1	52	74,3
Ima telefon	34	12,6	62	23,0	173	64,3

Tabela A64.b Povezanost cene telefona i sreće porodice

	Nesrećne		Delimično srećne		Srećne	
	N	%	N	%	N	%
Stari telefon	15	14,3	27	25,7	63	60,0
do 5.000	11	16,7	15	22,7	40	60,6
5.000–15.000	6	9,7	12	19,4	44	71,0
15.000 i više	2	5,6	8	22,2	26	72,2